

BROEDVOGELS VAN DE
VISVIJVERS TE VALKENSWAARD TEN OOSTEN VAN DE TONGELREEP
IN 1991

Geinventariseerd door: Vogelwerkgroep De Kempen

Samenstelling: Tom Heijnen

Uitgave: Vogelwerkgroep De Kempen, juni 1992

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	3
2	Samenvatting resultaten	4
3	Werkwijze	6
3.1	Medewerkers	6
3.2	Kriteria	6
3.3	Soorten	6
3.4	Veldwerk	7
4	Broedvogels	9
5	Overige vogelwaarnemingen	19
6	Negatieve effecten en beheersmaatregelen	20

1 INLEIDING

In 1991 heeft de Vogelwerkgroep de Kempen een broedvogelinventarisatie uitgevoerd op de visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep. Dit was voor de werkgroep verheugend, omdat dit gebied al jaren lang niet op vogels onderzocht is, terwijl uit het verleden bekend was dat de visvijvers een waardevol broedgebied waren voor soorten als Roerdomp, Woudaapje, Bruine Kiekendief en Blauwborst.

De inventarisatie vond plaats met toestemming van het Brabants Landschap, dat sinds enkele jaren eigenaar is van het vijvercomplex ten oosten van de Tongelreep. Brabants Landschap onderhield de kontakten met de Organisatie voor Binnenwatervisserij (OVV), die de vijvers pacht ten behoeve van de viskweek. De resultaten van de inventarisatie zijn in dit rapport samengevat en zijn hopelijk van nut bij het bepalen van het te voeren beheer.

Met nadruk willen we er op wijzen, dat vogelpopulaties dynamisch zijn, terwijl er maar 1 jaar geteld is. Bovendien belemmerde het weer de voortgang van de tellingen, waardoor van een aantal soorten geen volledig beeld verkregen kon worden. En tot slot moet vermeld worden, dat het inventariseren van de kweekvijvers heel wat intensiever was (qua tijdsbesteding) dan we vooraf gedacht hadden: een volledig veldbezoek kost 10-15 uur, er zijn tenminste 5 van deze bezoeken nodig en op een dag kan er maar 3 uur effectief geïnventariseerd worden (in de ochtenduren). Kortom, er zijn circa 20 "mens"-ochtenden nodig plus nog een aantal avond- en nachtbezoeken.

We bevelen daarom aan om de inventarisatie in het gebied tenminste nog een jaar, maar beter gedurende meerdere jaren, voort te zetten. Meerjarige inventarisaties zijn bovendien van belang om de effecten van beheersmaatregelen op de broedvogelstand te kunnen evalueren. Bij vervolg-onderzoek moet tevens overwogen worden om ook de vijvers ten westen van de Tongelreep in het onderzoek te betrekken, omdat alle vijvers - ook voor vogels - een samenhangend geheel vormen.

Dit rapport begint met een samenvatting van de inventarisatieresultaten, waarbij een vergelijking gemaakt wordt met het voorkomen van de broedvogelsoorten in de Kempen en Nederland en met een aanduiding van de status volgens de zgn. Rode Lijst. Hierna volgt een beschrijving van de gevolgde werkwijze en een bespreking van de getelde broedvogelsoorten, met vermelding van het vastgestelde en geschatte aantal paren, bijzonderheden en een korte indikatie van de aantallen en verspreiding in de Kempen. Vervolgens wordt een opsomming gegeven van enkele interessante niet-broedvogels, die tijdens het inventariseren werden waargenomen.

Op basis van de resultaten en ervaringen in het veld, wordt kort ingegaan op negatieve effecten op de broedvogelstand en op beheersmaatregelen, die ten faveure van de vogels genomen kunnen worden.

Besloten wordt met een reeks kaarten, waarop de vastgestelde paren zijn aangegeven.

2 SAMENVATTING RESULTATEN

In het onderzochte gebied zijn in 1991 59 soorten als broedvogel en nog eens 7 soorten als mogelijke broedvogel vastgesteld. Hiervan zijn er 32 niet in kaart gebracht. Van de overige soorten zijn de aantallen en verspreiding onderzocht.

In het gebied komt een groot aantal soorten voor, dat regionaal ("de Kempen") en/of landelijk schaars of zeldzaam is. Deze soorten zijn in de onderstaande tabel opgenomen, met daarbij tevens de status volgens de zgn. Rode Lijst. Voor een verklaring van de tabel wordt verwezen naar de legenda op de volgende bladzijde.

Soort	Aantal paren vastgesteld	----- Status -----		Rode Lijst
		Kempen	Nederland	
Fuut	13-15	Z		
Dodaars	20-21	S	S	
Geoorde Fuut	0- 1	Z	Z	E
Roerdomp	2	Z	Z	D
Woudaapje *	(0- 1)	Z	Z	B
Knobbelzwaan	1	Z	S	
Krakeend	c 5-10	Z	S	
Wintertaling	c 5-10	S	S	
Slobeend	5- 8	Z		
Tafeleend	c 10-15	Z	S	
Kuifeend	c 5-10	Z		
Bruine Kiekendief	1	Z	Z	D
Havik	1	S	S	
Waterral	6- 7	Z	S	
Bosuil	1	S	S	
IJsvogel *	(0- 1)	Z	Z	C
Tortelduif	0- 1	S?		
Zwarte Specht	0- 1	S	S	
Kleine Bonte Specht	0- 1	S	S	
Boomleeuwerik	1	S	S	C
Blauwborst	14-15	S	S	AD
Gekraagde Roodstaart	1			C
Tapuit	1	Z	S	D
Bosrietzanger	0- 1	S		
Sprinkhaanrietzanger	2	Z	S	
Fluiter	2	S	S	
Wielewaal	1	S		
Buidelmees	0- 1	Z	Z	
Barmsijs	0- 1	Z	Z	
Grote Kruisbek	1	Z	Z	
Goudvink	2	S		

* = buiten geïnventariseerde gebied (vijvers ten westen van de Tongelreep).

Legenda bij de tabel op de vorige bladzijde

- Z zeldzaam (Kempen: < 100 paren, Nederland: < 1.000 paren)
S schaars (Kempen: < 500 paren, Nederland: < 5.000 paren)

De gegevens van de Kempen zijn gebaseerd op de jaren 1987-1991 (Vogelwerkgroep De Kempen), die van Nederland op 1979-1985 (SOVON 1988, Nieuwe aantalsschattingen van de Nederlandse broedvogels, Limosa 61: 151-162).

De Rode Lijst-aanduidingen zijn als volgt (naar E.R. Osieck 1986, Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland, Vogelbescherming Zeist):

- A soorten waarvoor Nederland bij uitstek internationale verantwoordelijkheid draagt omdat de Nederlandse broedpopulatie in Europees verband van grote betekenis is
- B soorten die recentelijk sterk in aantal achteruit zijn gegaan en waarvan het broedareaal aanzienlijk is ingekrompen
- C soorten die recentelijk op landelijke schaal duidelijk in aantal achteruitgegaan zijn zonder dat dit al heeft geleid tot een aanzienlijke areaals-inkrimping
- D soorten waarvan het voorkomen door habitatkeuze, gedrag of numerieke verspreiding bijzonder kwetsbaar is
- E soorten die in klein aantal in Nederland broeden en in voor ons land karakteristieke habitats voorkomen

3 WERKWIJZE

3.1 Medewerkers

De tellingen zijn uitgevoerd door Pierre v.d. Wielen, Tom Heijnen, Harrie de Louweren, Yves Martens en Lex Peeters. Pierre en Tom hebben de veldkaarten omgezet naar soortkaarten en de gegevens volgens de BSP-richtlijnen geïnterpreteerd.

3.2 Criteria

De richtlijnen van het BSP-onderzoek (Bijzondere Soorten Projekt) van SOVON werden aangehouden, zowel wat betreft het veldwerk als wat het interpreteren van de gegevens betreft. Met name voor dat laatste wordt verwezen naar de BSP-handleiding. Volstaan wordt met de opmerking, dat **niet** van de zgn. datum-grenzen en andere criteria is afgeweken.

3.3 Soorten

Niet alle vogelsoorten werden geteld. De inventarisatie werd bewust beperkt gehouden tot de kolonievogels (die niet werden aangetroffen) en de zeldzame en schaarse broedvogels. Aan deze groepen werden enkele soorten toegevoegd, die volgens de landelijke BSP-richtlijnen in de categorie "algemene broedvogels" vallen, maar die regionaal zeldzaam of schaars zijn, of ons interessant leken. Het betreft de volgende soorten:

Scholekster	Gekraagde Roodstaart
Grutto	Bosrietzanger
Holenduif	Spotvogel
Tortelduif	Braamsluiper
Grote Bonte Specht	Grasmus
Huiszwaluw	Grauwe Vliegenvanger
Graspieper	Bonte Vliegenvanger
Gele Kwikstaart	Boomkruiper
Zwarte Roodstaart	Goudvink

De resterende groep van soorten, die algemeen in de Kempen voorkomt (bv. Houtduif, Tjiftjaf, Roodborst), is niet in kaart gebracht omdat dit in het veld teveel tijd kost. Wel is bijgehouden welke hiervan in het gebied voorkomen.

3.4 Veldwerk

Ten behoeve van het veldwerk werd het gebied in vier stukken verdeeld (zie kaart 1 op pagina 8):

- 1 - de zuidelijke vijvers
- 2 - de noordelijke vijvers
- 3 - de vijvers in het midden, en het aansluitende moeras- en bosgebied aan de noordoostzijde
- 4 - het Greveschutven, het heideveldje aan de noordoostzijde hiervan, de weilanden aan de zuidzijde en het stukje naaldbos aan de oostzijde

De deelgebieden 1 en 2 konden goed op een ochtend gedaan worden. Bij de deelgebieden 3 en 4 was dat problematisch; de grotere oppervlakte, het onoverzichtelijke karakter en de weinige paden kostten veel tijd. We hebben uitgerekend dat een fatsoenlijk inventarisatie-bezoek van het gehele gebied zo'n 10-15 uur in beslag neemt!

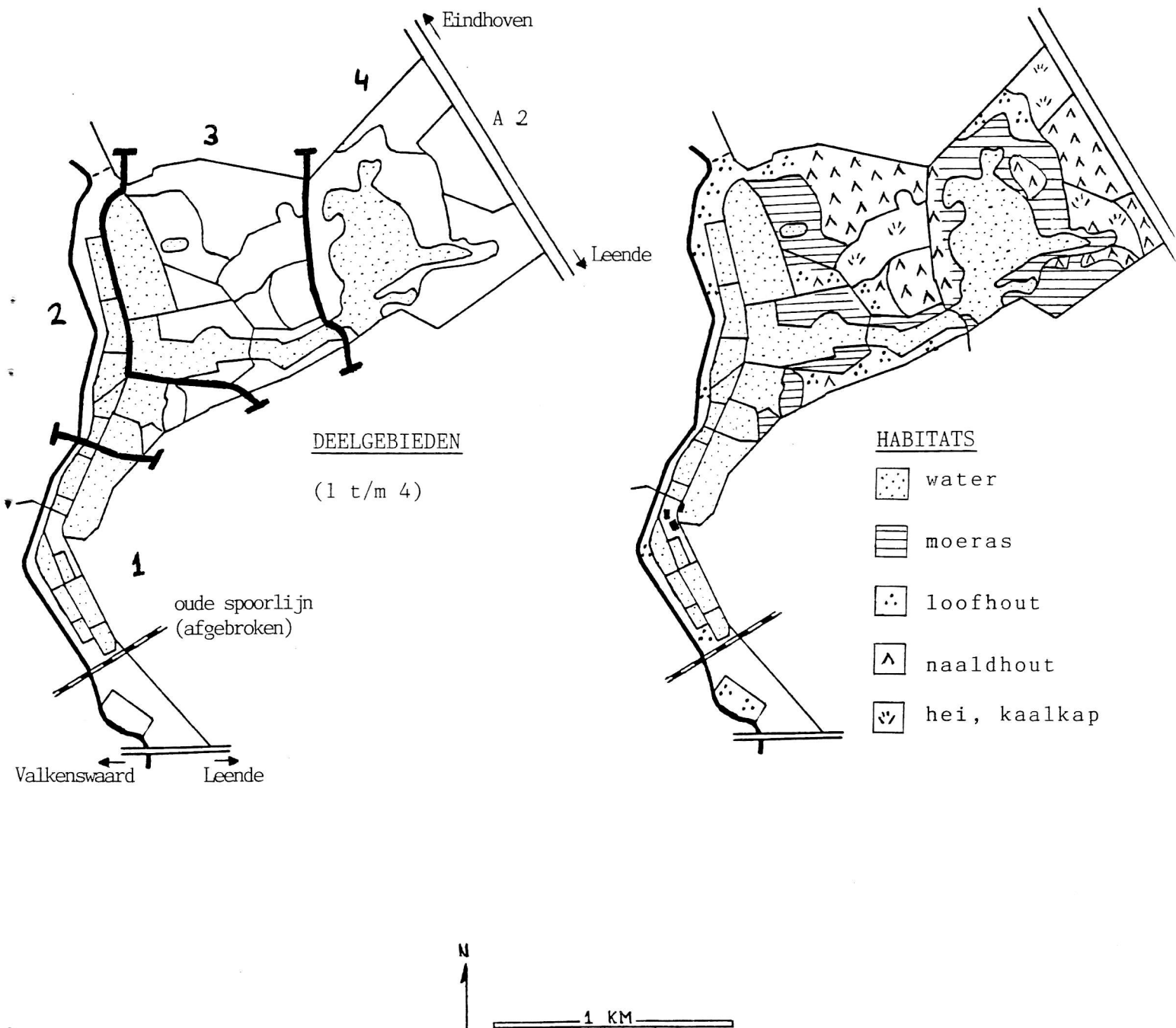
Het veldwerk vond plaats op de volgende dagen:

Datum	Tijd	Weer	Onderzochte deelgeb.
24-3	6.15-10.40	mooi	1,2,3,4 globaal
	6.45-12.30		1,2 en deels 3,4
1-4	6.25- 9.30	bewolkt, windstil	1,2,3
7-4	6.30-11.00	wiss.bew.,h.wind	1,2 en deels 3,4
	10.05-11.45		1,2 en deels 3
20-4	6.30-14.30		1,2 en deels 3,4
25-4	5.20- 9.55		1,2,3,4
26-4	5.45-12.30	onbewolkt, windstil	1,2,3,4
27-4	19.30-21.20	windstil	1,2,3 zeer globaal
7-5	18.30-21.30		1,2 en deels 3
11-5	5.20- 9.05	prima	1,2 en deels 3
12-5	5.00- 9.30	matig tot slecht	3,4 (vnl. vijvers)
22-5	4.50- 9.35		3,4 en rest globaal
23-5	21.25- 1.15	windstil, koud	3,4 op rallen
26-5	5.15-13.00		1,2 en deels 3
27-5	21.00-24.00	vrij h.wind,koud	1,2,3 op rallen
29-5	20.10-23.15	goed, beetje wind	4 op rallen per boot
8-6	5.00-12.30		4
22-6	4.30- 9.30	mooi	4 en deels 3
	4.45- 7.55		3
23-6	4.30-14.15		delen van 1,2,4
6-7	4.30- 6.55		1,2,3 vnl. eenden
15-7	5.00-10.00		] 1,2,3,4
16-7	5.00-10.00		] op eenden

Noot: op 23, 27 en 29 mei werd bij het inventariseren van Waterrallen van een cassette-recorder gebruik gemaakt.

Uit dit overzicht blijkt, dat er met name in de 2e en 3e week van april en in juni te weinig bezoeken geweest zijn. Het aantal bezoeken in de deelgebieden 3 en 4 was aan de lage kant.

Kaart 1. Overzicht van het geïnventariseerde gebied, met aanduiding van de deelgebieden (1 t/m 4).

BROEDVOGELS

Van de meeste soorten is in dit rapport een kaart opgenomen, waarop exakt aangegeven is waar de paren/territoria zijn vastgesteld. Hieronder wordt volstaan met het noemen van het getelde aantal, een schatting van het werkelijke aantal (het symbool > betekent: tenminste), opmerkingen ten aanzien van de resultaten, en een beknopte aanduiding van het voorkomen van de soort in de Kempen.

Geoorde Fuut

Geteld: 0-1

Geschat: 0-1

Deze soort werd alleen op het Greveschutven gezien. De eerste waarneming was op 29 mei, toen zelfs 6 exemplaren aanwezig waren. Vervolgens werd steeds 1 exemplaar gezien op 8 en 22 juni en 16 juli. Een tweede exemplaar of gedrag dat op broeden wijst werd niet gezien, maar toch is niet uitgesloten dat er een paartje gebroed heeft.

Het aantal paren in de Kempen schommelt tussen de 20 en 50. Hier- van zit het grootste deel op de vennen op de Neterselsche en Mispeleindsche Heide bij Lage Mierde.

Dodaars

Geteld: 20-21

Geschat: ca 25

De Dodaars is een lastig te tellen soort, zeker in een terrein als de kweekvijvers met z'n lange rietkragen en ruige oevers. De meeste paren (10) zaten op het Greveschutven.

Dodaarzen komen wijd verspreid, maar meestal dun gezaaid, in de Kempen voor. De visvijvers zijn het beste broedgebied voor deze kleine fuutachtige in de Kempen.

Fuut

Geteld: 13-15

Geschat: ca 15

Hoewel de Fuut een opvallende vogel is, viel het niet mee om precies na te gaan hoeveel er daadwerkelijk een broedpoging ondernamen. Er zijn veel baltsende paren gezien, maar dit wijst niet altijd op broeden. Als criterium is desondanks de aanwezigheid van baltsende vogels aangehouden. Er werden 6 nesten gevonden en bij 6 paren werden jongen gezien. Gezien de presentie van 13-15 paren wijst dit op een slecht broedsucces van Futen op de kweekvijvers.

In jaren met een normale waterstand broeden er 80-100 paren in de Kempen. In zeer droge zomers, als de vennen uitdrogen, neemt het aantal af tot zo'n 40-60.

Roerdomp

Geteld: 2

Geschat: 2-3

Er werden 2 territoria vastgesteld, op het Greveschutven en op een vijver in het midden van het vijvercomplex. Op het Greveschut werd een tweede territorium vermoed, maar dit kon niet met zekerheid aangetoond worden.

Met tenminste 2 territoria behoren de visvijvers tot de beste Roerdomp-gebieden in de Kempen. Andere terreinen met in minimaal een jaar 2 of meer paren zijn de Vessemse vennen, Strabrechtse Heide en Budel-Dorplein. De populatie in de Kempen telt slechts 8-16 paren.

Woudaapje

Geteld: 0

Geschat: ?

Niet in het onderzochte gebied aangetroffen, maar broeden wordt niet uitgesloten omdat Woudaapjes met name pas in juni-juli opgespoord kunnen worden (voedselvluchten voor de jongen) en het onderzoek in de daarvoor liggende maanden voor deze soort niet intensief genoeg was.

Mogelijk heeft er een Woudaapje gebroed op een van de vijvers ten westen van de Tongelreep. Hier werd op 24 en 26 mei een roepende vogel gehoord.

Het enige gebied in de Kempen waar recentelijk (mogelijke) broedgevallen gekonstateerd zijn, zijn de visvijvers te Bergeijk. Het Woudaapje behoort in Nederland inmiddels tot de zeldzame en rap verdwijnende vogels.

Knobbelzwaan

Geteld: 1

Geschat: 1

Tussen de zuidelijke vijvers had een paar Knobbelzwanen een groot nest op een dijkje. Op 11 mei was het nest verlaten, en er lagen alleen twee vernielde eieren in. Aangezien Knobbelzwanen hun nest zeer agressief verdedigen, bestaat het vermoeden dat de eieren door mensen verwoest zijn. Naast dit paar werden regelmatig nog enkele vogels gezien, die niet tot broeden gekomen zijn.

Met 3-5 paren krijgt de Knobbelzwaan in de Kempen nog steeds niet echt voet aan de grond.

Krakeend, Wintertaling, Slobeend, Tafeleend en Kuifeend

Het inventariseren van eenden is in een uitgestrekt gebied als de visvijvers een groot probleem. In het voorjaar kunnen er grote aantallen zitten, die deels op doortrekkers betrekking hebben. In de zomer worden veel eenden gezien, die geen aanwijzingen voor broeden geven (vooral mannetjes, die niet voor de jongen zorgen en in de loop van het seizoen groepen vormen). Bovendien kunnen de vogels ook nog afkomstig zijn van de vijvers ten westen van de Tongelreep en bij Driebruggen.

De enige zekerheid omtrent broeden leveren nestvondsten (die bijna nooit gedaan worden als er niet gericht naar gezocht wordt) en waarnemingen van vrouwtjes met jongen. Dat laatste levert echter een ondertelling op, omdat dan uitsluitend de succesvolle broedgevallen geteld worden. Bovendien kunnen vrouwtjes met jongen makkelijk gemist worden.

De volgende, subjektieve, werkwijze is gevolgd. Van alle waarnemingen van een soort binnen de datum-grenzen is gekeken hoeveel vrouwtjes er gezien zijn op alle vijvers samen. Het hoogste aantal dat tenminste twee maal is vastgesteld, is aangehouden als het "minimum aantal paren op basis van vrouwtjes". Het hoogste aantal (ook eenmalig) is aangehouden als "maximum aantal paren op basis van vrouwtjes". Voorbeeld: 4 waarnemingen binnen de datum-grenzen van resp. 3, 6, 2 en 3 vrouwtjes geeft als minimum 3 en als maximum 6. De zelfde werkwijze is gevolgd bij de mannetjes. Dit alles geeft het volgende beeld:

soort	op basis van vrw.		op basis van man.	
	minimum	maximum	minimum	maximum
Krakeend	4	4	5	9
Wintertaling	2	2	6	11
Slobeend	4	5	6	8
Tafeleend	6	7	17	17
Kuifeend	4	7	7	10

De inventarisaties waren te vroeg afgelopen om een beeld van de jongen-produktie te krijgen. Desondanks is het opmerkelijk, dat slechts bij 1 Kuifeend en 5 Tafeleenden vrouwtjes met jongen gezien zijn. Dit wijst op een slecht broedsucces. Het zal duidelijk zijn, dat er in de komende jaren extra tellingen nodig zijn om meer duidelijkheid over aantallen broedende eenden te krijgen.

Tot slot wat informatie over de eenden in de Kempen. Krakeenden broeden maar op enkele plekken en de aantallen zijn klein, vermoedelijk slechts 15-20 paren. Het aantal Wintertalingen is onbekend. Het aantal paren van de Slobeend ligt tussen de 20 en 40 en ook bij deze soort is het aantal gebieden gering. Tafeleenden zijn beduidend talrijker, zo'n 75-100 in een normale en 25-50 in een droge zomer. Bij de Kuifeend zijn deze aantallen resp. 60-90 en 20-40. Opmerkelijk is, dat Tafel- en Kuifeend sinds de zeventiger jaren flink zijn toegenomen, maar dat de laatste jaren het aantal Tafeleenden weer is gedaald.

Bruine Kiekendief

Geteld: 1

Geschat: 1

De eerste Bruine Kieken werden pas op 11 mei waargenomen, en sindsdien werd de soort frequent signaleerd. Op 29 mei kon de nestplaats gelokaliseerd worden op het Greveschutven aan de hand van het invallen van zowel het mannetje als vrouwtje op een vaste plek aan de zuidoostzijde. Er werden geen jongen gezien, maar daarvoor is de inventarisatie wellicht te vroeg in het jaar gestopt.

Het enige gebied in de Kempen waar jaarlijks Bruine Kiekendieven broeden (of de visvijvers wellicht ook?) zijn de vennen bij Budel-Dorplein. De totale populatie bedraagt slechts 4-6 paren.

Havik

Geteld: 1

Geschat: 1

In het grove dennenperceel aan de noordzijde van de vijvers zat een nest in een grove den. Op 21 juni zaten er twee jongen op. Buiten het geïnventariseerde gebied, op 200 meter van het huis van dhr. Bloemen aan de westzijde van de Tongelreep, werd eveneens een bewoond nest gevonden in een els. Van dit nest is niet gecontroleerd of er jongen zijn grootgebracht. De laatste tien jaar heeft de Havik zich hersteld van de klappen uit de zestiger en zeventiger jaren. De populatie begint nu eindelijk normale proporties aan te nemen. Desondanks is Brabant berucht vanwege de roofvogel-vervolging in het algemeen, en die van Haviken in het bijzonder. Vinger aan de pols derhalve...

Waterral

Geteld: 6-7

Geschat: 6-8

Voor een gebied als de kweekvijvers werden er maar weinig Waterrallen geteld. De meeste (3-4) zaten op het Greveschutven. Vermoedelijk is de geringe oppervlakte aan halfnatte overgangszones debet aan de geringe stand. Het totaal aantal paren in de Kempen is niet geheel bekend, maar wordt geraamd op 70-90.

Noot: op 29 mei is het Greveschutven per boot en met geluidsreproductie van Waterral en Porseleinhoen gedurende drie uren onderzocht. Ondanks de aanwezigheid van enkele zeer geschikte stukken habitat, met name in de zuidoost- en noordoost-hoek van het ven, konden geen Porseleinhoenen ontdekt worden.

Holenduif

Geteld: 3-4

Geschat: 3-5

Opmerkelijk genoeg werden er maar 3-4 paren geteld. Dit kan deels komen door het geringe aantal vroege voorjaars-bezoeken, als Holenduiven het meest actief zijn. De indruk bestaat echter, dat het aantal sowieso klein is. Het aantal paren in de Kempen is niet bekend.

Tortelduif

Geteld: 0-1

Geschat: 0-1

Slechts 1 waarneming, en wel van een koerende vogel op 11 mei aan de oostzijde van de noordelijkste vijver. Omdat dit een uitermate geschikt habitat is, is de soort als mogelijke broedvogel gehonoreerd. Het aantal paren in de Kempen is niet bekend. De soort gaat echter, ook op landelijk nivo, achteruit.

Bosuil

Geteld: 1

Geschat: > 1

Alleen in het uiterste zuiden werd een roepend mannetje vastgesteld. Uilen zijn echter niet onderzocht, zodat het mogelijk is dat er nog meer paren aanwezig zijn (op grond van habitat-kennis mag echter verwacht worden dat het aantal niet boven de 3 paren uitkomt).

De Bosuil is de laatste 10 jaar in de Kempen flink in aantal toegenomen, mede dankzij het ouder worden van de bossen. De laatste jaren broeden er tenminste 200 paren.

IJsvogel

Geteld: 0

Geschat: 0

Niet in het onderzochte gebied als broedvogel vastgesteld. Op 7 en 27 april en 27 mei werd een exemplaar gezien/gehoord langs de Tongelreep. Mogelijk broedde deze vogel aan de westzijde van de Tongelreep, waar een paar redelijk geschikte nestwanden liggen langs afwateringssloten.

Door het kanaliseren van de beken is de IJsvogel een zeldzame broedvogel in de Kempen geworden. De laatste jaren gaat het om slechts enkele paren.

Zwarte Specht

Geteld: 0-1

Geschat: 0-1

Op 24 maart werd een roffelende vogel gehoord in het noordelijke deel, maar vervolg-waarnemingen ontbreken. Buiten het geïnventariseerde gebied, in een gemengd elzen-eiken stukje langs de westzijde van de Tongelreep, werd een territorium vastgesteld. De Zwarte Specht komt in de Kempen wijd verspreid voor, maar het aantal paren is niet bekend.

Grote Bonte Specht

Geteld: 19-22

Geschat: ca 25

Deze soort werd verspreid door het gebied vastgesteld, met wat grotere concentraties in de stukken met populieren, broekbos, gemengde naald/loofpercelen en oudere dijkbeplantingen.

De Grote Bonte komt in de Kempen algemeen voor, maar een idee van de populatie-omvang is er niet.

Kleine Bonte Specht

Geteld: 0-1

Geschat: > 1

Op 6 juli riep een exemplaar in de uiterste zuidpunt van het gebied. Hoewel deze waarneming buiten de datum-grenzen ligt, wordt aangenomen dat de soort in het gebied broedt, wellicht zelfs met meerdere paren. De Kleine Bonte moet namelijk zeer vroeg in het seizoen geteld worden, een periode dat we het gebied nauwelijks bezocht hebben.

De soort is bijzonder lastig te inventariseren. Met name solitaire paren kunnen uiterst verborgen leven. Een idee van de populatie-omvang in de Kempen is er dan ook niet. De meeste paren zijn vastgesteld in populieren- en broekbossen.

Boomleeuwerik

Geteld: 1

Geschat: 1

Op het stukje heide in het noordoosten werd een territorium gekonstateerd.

Het aantal paren in de Kempen bedraagt tenminste 100-120, waarvan het merendeel op heidevelden.

Boompieper

Geteld: 9

Geschat: ca 10

De meeste territoria waren aan de oostelijke rand van het Greveschutven gelokaliseerd.

In de Kempen is de soort een algemene broedvogel in onbekend aantal.

Grote Lijster

Geteld: 2

Geschat: 2-4

Voor de Grote Lijster geldt hetzelfde als voor bijv. Holenduif en Kleine Bonte Specht: alleen in het vroege voorjaar is deze soort goed te inventariseren. Daarom is het waarschijnlijk dat er wat meer paren aanwezig waren.

De soort is in de Kempen een normale broedvogel in onbekend aantal.

Nachtegaal

Geteld: 0

Geschat: 0

Niet aanwezig, en dat is precies de reden dat de Nachtegaal in dit overzicht voorkomt. In het verleden was de soort namelijk een gewone broedvogel van de visvijvers, vooral in de populierenbossen langs de Tongelreep.

De laatste jaren is de Nachtegaal in de Kempen opmerkelijk snel achteruit gegaan. Een aktuele indruk van de populatie-omvang is echter niet beschikbaar.

Gekraagde Roodstaart

Geteld: 1

Geschat: > 1

Van deze soort werd maar 1 paar gevonden, maar een ondertelling is niet uitgesloten.

In de Kempen komt deze vogel wijd verspreid in redelijke aantallen voor.

Blauwborst

Geteld: 14-15

Geschat: 15-18

Van de 14-15 Blauwborsten zaten er 4 rond de vijvers in het noorden en 8-9 rond het Greveschutven. Dit zijn geen opzienbarende aantallen als we de oppervlakte aan ogenschijnlijk geschikt habitat in ogenschouw nemen. Grote delen van de oevers zijn echter ongeschikt door het ontbreken van riet/struiken en vooral vanwege de geringe hoeveelheid slikkige overgangszones. De soort zoekt nl. in dergelijke zones, op de grond, naar voedsel.

In jaren met een normale waterstand zijn er 150-170 paren in de Kempen, tegenover 90-120 in een droge zomer. De laatste jaren koloniseert de Blauwborst steeds meer terreinen, wat vermoedelijk een uitstraling is van de populatie-explosie in de Biesbosch. In de van oudsher bezette gebieden blijken de aantallen evenwel stabiel te zijn.

Tapuit

Geteld: 1

Geschat: 0-1

Op 21 juni werd op het heideveldje in het uiterste noordoosten een zingende Tapuit gezien, waarmee voldaan wordt aan de BSP-kriteria. Toch moet niet uitgesloten worden dat deze vogel afkomstig is van de heideterreinen, die aan de andere zijde van de snelweg liggen.

Het aantal paren in de Kempen bedraagt slechts 40-70, waarvan een groot deel op de Groote Heide bij Soerendonk.

Sprinkhaanrietzanger

Geteld: 2

Geschat: > 2

Slechts twee territoria, nl. aan de oostzijde van het noordelijkste ven en in de zuidoost-hoek van het Greveschutven. Omdat de soort lastig te inventariseren is, is het goed mogelijk dat er territoria aan de aandacht ontsnapt zijn.

De gegevens die nu van de Kempen bekend zijn, wijzen op een populatie van slechts 20-40 paren.

Bosrietzanger

Geteld: 0-1

Geschat: > 0-1

Alleen op 27 mei werd een Bosrietzanger gehoord, maar aangezien het gebied diverse geschikte habitats heeft, is de soort als mogelijke broedvogel gehonoreerd.

In de Kempen is de soort grotendeels beperkt tot overhoekjes, bermen en bosjes met een rijke ruigtekruiden-vegetatie. Het aantal paren is niet bekend.

Spotvogel

Geteld: 1

Geschat: 1

Opvallend genoeg maar 1 territorium. Spotvogels komen algemeen in de Kempen voor.

Fluiter

Geteld: 2

Geschat: 2

In het noordwesten van het onderzochte gebied werden twee Fluiter-territoria opgespoord. Dit zegt echter niet zo veel, omdat met name bij Fluiter de aantallen van jaar op jaar sterk kunnen wisselen (1990 was bijv. een topjaar).

In de Kempen komt de soort in normale jaren voor in naald- en met name loofbossen zonder dichte ondergroei. In topjaren, waarin de stand ineens met een veelvoud kan stijgen, worden zelfs de meest armetierige bosjes uitgekozen. Het aantal paren is niet bekend.

Grauwe Vliegenvanger

Geteld: 3

Geschat: 5-10

De zang van de Grauwe Vliegenvanger behoort tot de onopvallende vogelgeluiden, die makkelijk gemist kunnen worden. Daarom schatten we het aantal op 5-10, terwijl er maar 3 vastgesteld zijn.

De soort is in de Kempen een normale broedvogel, die echter in grote delen (o.a. landbouw- en naaldbos-gebieden) zo goed als ontbreekt.

Buidelmees

Geteld: 0-1

Geschat: > 1

Zijn Grauwe Vliegenvangers al lastig op te sporen, Buidelmezen hebben helemaal een onopvallend geluid in de zin dat de zang al op korte afstand nauwelijks meer boven de andere vogels uitkomt. Bovendien zullen veel vogelaars niet met de zang vertrouwd zijn. Mede gezien de recente toename in Nederland kwam het desondanks niet als een verrassing toen op 21 juni een zingend mannetje waargenomen werd in een riet- en moerasstuk aan de oostzijde van de noordelijke vijver. Deze Buidelmees "valt" wel binnen de BSP datum-grenzen, maar voldoet niet aan de eis van twee waarnemingen. Gezien het ideale habitat is deze soort echter als mogelijke broedvogel gehonoreerd en we sluiten het zelfs niet uit, dat er meerdere paren aanwezig zijn (de vele dijkjes met overhangende wilgen e.d. zijn ideaal, evenals de wilgenbosjes in de moerasgebieden).

De enige andere recente meldingen in de Kempen komen uit het Soerendonks Goor in 1987 en de Malpiebeemden bij Valkenswaard in 1991.

Kuifmees

Geteld: 19-25

Geschat: ca 25

Het merendeel van de Kuifmezen zat in de naaldpercelen in de noord- en noordoost-hoek van het gebied.

De soort is een normale broedvogel in de Kempische naaldbossen.

Zwarte Mees

Geteld: 7-11

Geschat: 10-15

Als Kuifmees.

Boomkruiper

Geteld: 22

Geschat: ca 25

Boomkruipers komen verspreid door het gebied voor, zowel in loofhout (met name laanbeplantingen) als naaldpercelen. Normaal gesproken is de dichtheid in loofhout echter veel groter dan in naaldhout, maar dat komt op de visvijvers niet goed naar voren. In de Kempen is de Boomkruiper een algemene broedvogel in onbekend aantal.

Wielewaal

Geteld: 1

Geschat: 1

Alleen in het zuiden van het gebied kwam een territorium voor. We vonden dit opvallend weinig; met name in de populierenbeplantingen, zoals langs de Tongelreep, hadden we meer Wielewalen verwacht.

Het aantal paren in de Kempen is niet bekend. De Wielewaal is grotendeels beperkt tot populierenbossen en oudere eiken- en beukenbossen.

Barmsijs

Geteld: 0-1

Geschat: 0-1

Op 25 april werd een zingende Barmsijs gezien in het noorden van het gebied, een kaalkap met dennen en berken, omringd door grove dennen-percelen. Deze waarneming valt ruim buiten de BSP-grenzen, maar we vermelden deze toch hier omdat het gebied diverse geschikte habitats heeft (noot: SOVON hanteert bij de inventarisaties voor Staatsbosbeheer andere datumgrenzen dan in de BSP-handleiding, nl. 1 mei - 20 juni).

In 1991 werd een territorium vastgesteld in het Leenderbos. Andere gevallen in de Kempen, die op (mogelijk) broeden wijzen, ontbreken.

Grote Kruisbek

Geteld: 1

Geschat: 1

Met regelmaat treden in Nederland omvangrijke invasies op van Kruisbekken. Ook 1991 was zo'n jaar, maar het opmerkelijke was dat voor het eerst flinke aantallen Grote Kruisbekken werden gezien. En wat voor Kruisbekken geldt, is ook op Grote Kruisbekken van toepassing: het zijn echte opportunisten, die vlot gaan broeden in een gebied waar ze nog nooit geweest zijn.

Op 25 april werd op de rand van een armetierig grove dennen-perceel en moeras, aan de oost-kant van het Greveschutven, een alarmerend vrouwtje gezien. De dag erop, 26 april, zat er een mannetje, dat fanatiek zong en bij naderen heftig rondjes boven de waarnemer ging draaien en erop los alarmeerde. Er zat dus een nest, of de jongen waren pas uitgevlogen. Daarna zijn er geen waarnemingen meer gedaan.

In 1991 werden voorts 5 paren gevonden in het Leenderbos. Dit zijn de eerste broedgevallen van de Grote Kruisbek in de Kempen.

Goudvink

Geteld: 2

Geschat: > 2

In het moerasgebied aan de oostzijde van de noordelijke vijver en in een grove dennenperceel ten zuidoosten hiervan werd een territorium vastgesteld. Goudvinken kunnen makkelijk aan de aandacht ontsnappen, zeker in de dichte broekbosjes, zodat het aantal paren groter kan zijn.

Het is niet bekend hoeveel Goudvinken er in de Kempen broeden, maar vergeleken met andere delen van Nederland is de soort opvallend schaars. De meeste paren zijn gevonden in broekbossen in de beekdalen. In naaldbossen is de soort opmerkelijk zeldzaam.

Overige broedvogels

De volgende soorten werden als broedvogel vastgesteld, maar de verspreiding en aantallen zijn niet in kaart gebracht:

Wilde Eend	Roodborst	Matkop
Fazant	Merel	Pimpelmees
Waterhoen	Zanglijster	Koolmees
Meerkoet	Kleine karekiet	Vlaamse Gaai
Houtduif	Tuinfluiter	Kauw
Koekoek	Zwartkop	Zwarte Kraai
Witte Kwikstaart	Tjiftjaf	Spreeuw
Winterkoning	Fitis	Vink
Heggemus	Staartmees	Rietgors

OVERIGE VOGELWAARNEMINGEN

Naast de broedvogels werden er natuurlijk ook andere soorten aangetroffen. De meest interessante zijn hieronder genoemd, met vermelding van datum en aantal exemplaren.

Geoorde Fuut	29-5	6	Greveschutven; zie broedvogels voor verdere waarnemingen
Aalscholver	24-3	1	
	7-4	3	
	12-5	1	
	22-5	1-2, en 11	naar N vliegend
	6-7	1	
	15-7	3	
Zomertaling	7-4	1	paar
Pijlstaart	7-4	1	mannetje
Casarca	7-4	1	
	20-4	1	
	11-5	1	
Nijlgans	regelmatig, maximaal 4		
Grauwe Gans	27-5	3	
	29-5	1	
Wespendief	26-5	1	
Visarend	7-4	1	
	26-4	1	
	27-4	1	
	11-5	1	
	16-7	1	
Boomvalk	7-5	1	
Watersnip	26-4	1	
Bokje	12-5	1	
Tureluur	1-4	1	
	27-4	2	
	11-5	1	
Witgatje	26-4	1	
	27-4	1	
Zwarte Ruiter	1-4	1	
Groenpootruiter	11-5	1	
	22-5	2	
	26-5	1	
Bosruiter	11-5	1	
	12-5	1	
Oeverloper	26-4	3	
	12-5	1	
	23-5	1	
Kleine Mantelmeeuw	22-5	1	
Zwarte Stern	27-5	2	
Visdief	22-6	1	
Grote Gele Kwikstaart	24-3	1	
Kramsvogel	12-5	7	overvliegend (late waarneming)
Barmsijs	26-4	1	overvliegend

NEGATIEVE EFFEKTEN EN BEHEERSMAATREGELEN

De visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep vervullen momenteel twee functies, natuurbescherming en het kweken van vis. De opmerkingen en voorstellen die hieronder op het beheer betrekking hebben, hebben een natuurbeschermingsvisie - beter geformuleerd een vogelbeschermingsvisie - als achtergrond. Dit wil zeggen dat hierbij geen rekening met de commerciële belangen van de viskweek is gehouden.

Kweekvijvers

Bij het kweken van de vissen worden de vijvers sterk verrijkt met voedingsstoffen, waardoor ze zeer voedselrijk zijn, zowel wat vissen als ander dierlijk en plantaardig voedsel betreft. Dit is zonder meer gunstig voor een aantal broedvogels.

De werkzaamheden op de vijvers leiden echter tot een aanzienlijke verstoring. Genoemd kunnen onder meer worden:

- Sterk wisselende waterstanden in het broedseizoen (of geheel droogvallen van vijvers), waardoor vogels verdreven worden en nesten verloren gaan. Het geringe broedsucces van Futen en eenden wordt wellicht deels hierdoor verklaard. Ook andere soorten, zoals Dodaars, Waterral, Waterhoen, Meerkoet en Blauwborst hebben hiervan vermoedelijk te lijden.
- Uitbaggeren van vijvers (dit is overigens niet door ons gezien gedurende het broedseizoen).
- Maaien van rietzomen en dijkvegetaties en kappen en uitdunnen van de dijkbeplantingen, waardoor broedplaatsen verloren gaan en broedsels vernietigd worden.

Het is ons niet geheel duidelijk, of er momenteel nog nesten van Futen moedwillig verstoord worden of vogels worden afgeschoten (we hebben er geen waarnemingen van).

Voor de vogels is het van belang, dat eventuele werkzaamheden op de visvijvers qua "impact" zo beperkt mogelijk zijn. Dit betekent met name, dat deze zoveel mogelijk buiten het broedseizoen (dwz. voor maart en na juli) plaats dienen te vinden.

Greveschutven

Het Greveschutven ziet er landschappelijk fraai uit. Vooral de verlandingszones in de zuidoost- en noordoost-hoek zijn mooi, en hier vinden we dan ook de meeste bijzondere broedvogels van het ven.

Een groot deel van de oevers, vooral aan de noord- en westzijde, is echter voor vogels onaantrekkelijk omdat de oever relatief steil vanaf de kant naar beneden loopt. Daardoor ontbreken aantrekkelijke gradienten en dit blijkt ook uit het nagenoeg ontbreken van soorten van dergelijke habitats (o.a. Waterral, Blauwborst).

In de zuidoost-hoek is het riet door snijden flink verjongd. Dit is voor een aantal vogels zonder meer gunstig (o.a. Bruine Kiekendief, rallen en wellicht in de toekomst Watersnip). Toch is het voor de variatie gunstig als er ook enkele grote stukken overjarig riet blijft staan, niet perse op deze plek maar eventueel elders langs het ven; wellicht vestigen er zich dan Grote Karekieten en Baardmannetjes.

De groepjes wilgen en gagelstruiken moeten zonder meer gehandhaafd blijven en zo mogelijk uitgebreid. Dit vormen ideale broedplekken voor o.a. Blauwborst, Sprinkhaanrietzanger en Bui-delmees.

De reeds genoemde zuidoost-hoek van het ven lijkt tevens geschikt als broedplaats voor Zwarte Sterns. Voor deze soort is juist weer een (vochtige) zeer lage, en gedurende het broedseizoen laag blijvende, vegetatie van belang. Het lijkt ons niet realistisch om deze plek voor 1 soort in te richten. Wat evenwel zeer de moeite waard is, is het plaatsen van drijvende nestvlotjes, die elders vaak als broedplaats door Zwarte Sterns geaccepteerd worden. Bedenk daarbij dat de soort in heel noordwest Europa sterk achteruit gaat en dat er slechts drie broedplaatsen (in het droge jaar 1990 zelfs maar 1) in de Kempen zijn, met in totaal maximaal 30-45 paren.

Tongelreep

De gekanaliseerde Tongelreep heeft geen meanders en, althans langs de visvijvers, ook geen afgekalfde steile oevers. Voor IJsvogels, die op de visvijvers in principe welig zouden kunnen tieren, zijn er daarom geen broedplaatsen langs de beek aanwezig. Wel worden er regelmatig IJsvogels gezien, maar die broeden blijkbaar elders of langs een van de sloten tussen de visvijvers en de Tongelreep aan de andere zijde van de beek, die plaatselijk steile oevers hebben.

Aanbevolen wordt om op enkele plaatsen de oever van de Tongelreep af te steken zodat geschikte nestwanden voor IJsvogels ontstaan.

Loofbossen

De meeste loofbossen (populieren, eiken, elzen, broekbos e.d.) binnen het onderzochte gebied zijn rijk aan vogels, al is het aandeel bijzondere soorten vooralsnog gering. Als de bossen ouder worden en meer dood hout bevatten, zal dit positief uitwerken op broedvogels, die juist in de Kempen schaars zijn. Vestiging van soorten als Wespndief, Houtsnip, Kleine Bonte Specht, Glanskop, Boomklever en Appelvink behoort dan zeker tot de mogelijkheden.

Gemengd bos

Op enkele plaatsen staan interessante opstanden van gemengde boomsoorten, vooral grove den en zomereik, met vrij veel dood hout. Vooral voor spechten zijn dit ideale plekken. Het belangrijkste is, dat deze stukken zich verder natuurlijk kunnen ontwikkelen.

Naaldbos

De naaldpercelen bestaan grotendeels uit grove dennen, sparren en wat lariksen. Door de jonge leeftijd en het eentonige karakter broeden er vrijwel geen bijzondere vogels. Het is een kwestie van (tientallen jaren) wachten tot het bos ouder wordt. Daarnaast valt het aan te bevelen, om de variatie te vergroten door het planten van andere naaldhoutsoorten, maar vooral met loofbomen zoals zomereik, beuk en berk (bij voorkeur ten koste van de meest saaie naaldpercelen).

Het grove dennenperceel dat grenst aan de west- en noordwestzijde van het Greveschutven (in de noordelijke punt van het onderzochte gebied) verdient speciale aandacht. Dit "bos" is uitermate arm. De bomen zijn jong en lijken - met name aan de westzijde van het ven - door de hoge waterstand nauwelijks te groeien. Een fatsoenlijke kruidlaag ontbreekt volledig. Kortom, onder de huidige omstandigheden zal er niets interessants kunnen ontstaan. Te overwegen valt, om grote delen van deze percelen te kappen en eventueel op enkele plaatsen opnieuw in te planten met loofhout. Er kan vervolgens een meer natuurlijke vegetatie ontstaan, die ongetwijfeld veel rijker zal zijn dan momenteel.

Heide

Het heideveldje in het uiterste noordoosten van het gebied is maar klein en herbergt daarom weinig vogels. Toch is de aanwezigheid van Tapuit en Boomleeuwerik verheugend. Beheersmaatregelen lijken momenteel niet nodig te zijn. Wat echter interessant kan zijn is, om de rand van het naaldperceel dat aan de zuidzijde van de heide grenst, te kappen en over te laten aan spontane ontwikkeling. Op deze wijze kan een gradient ontstaan, die voor diverse vogels van belang is (o.a. Geelgors).

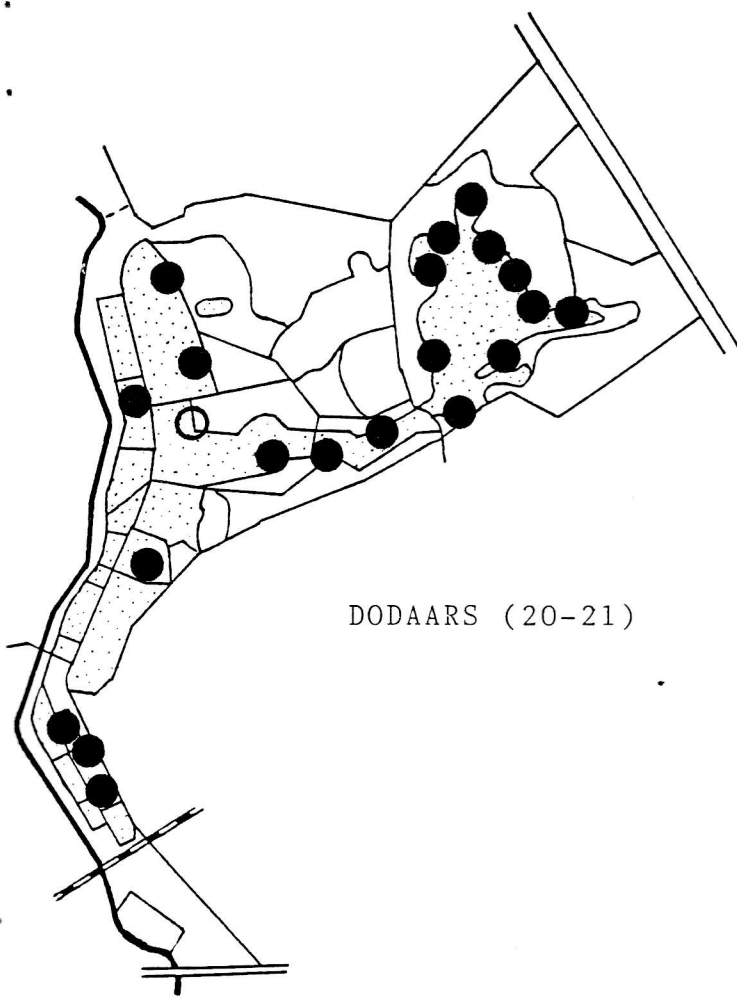
Recreatie

Het is positief dat het gebied afgesloten is voor het publiek. Vooral op de dijken tussen de vijvers en rond het Greveschutven is rust van essentieel belang, zowel in als buiten het broedseizoen. En daarmee blijft feitelijk geen enkel deel van het gebied over voor recreatie.

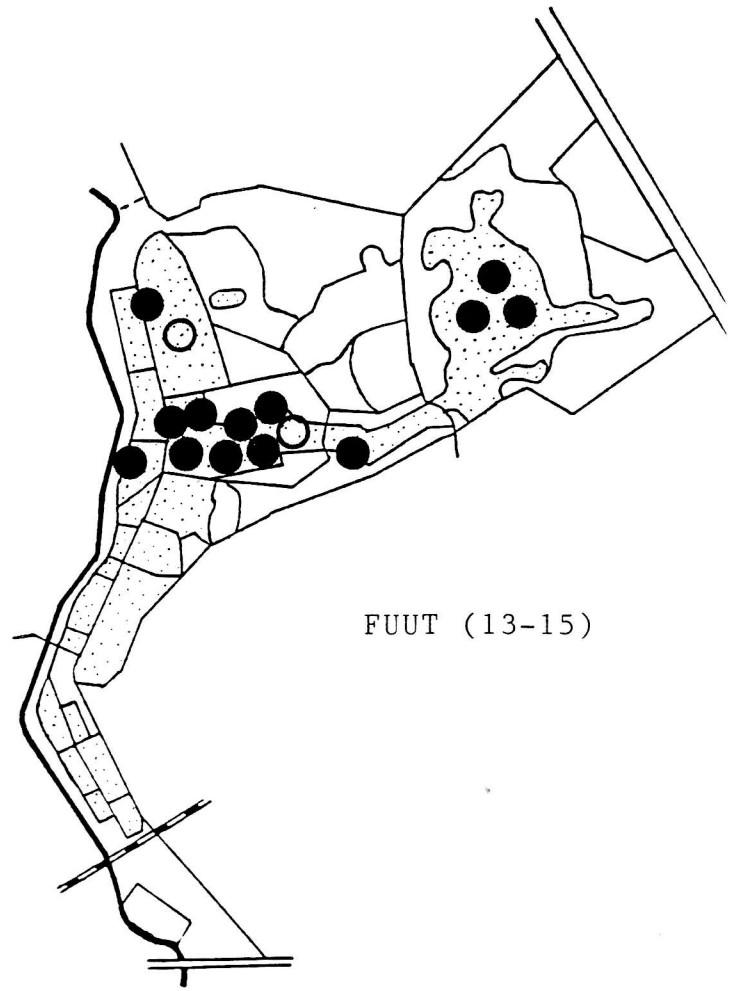
Ook uit het oogpunt van toezicht is het openstellen van het gebied sterk af te raden. Bezoekers kunnen nl. uren door het onoverzichtelijke terrein struinen zonder opgemerkt te worden.

Jacht, stroperij en roofvogelvervolging

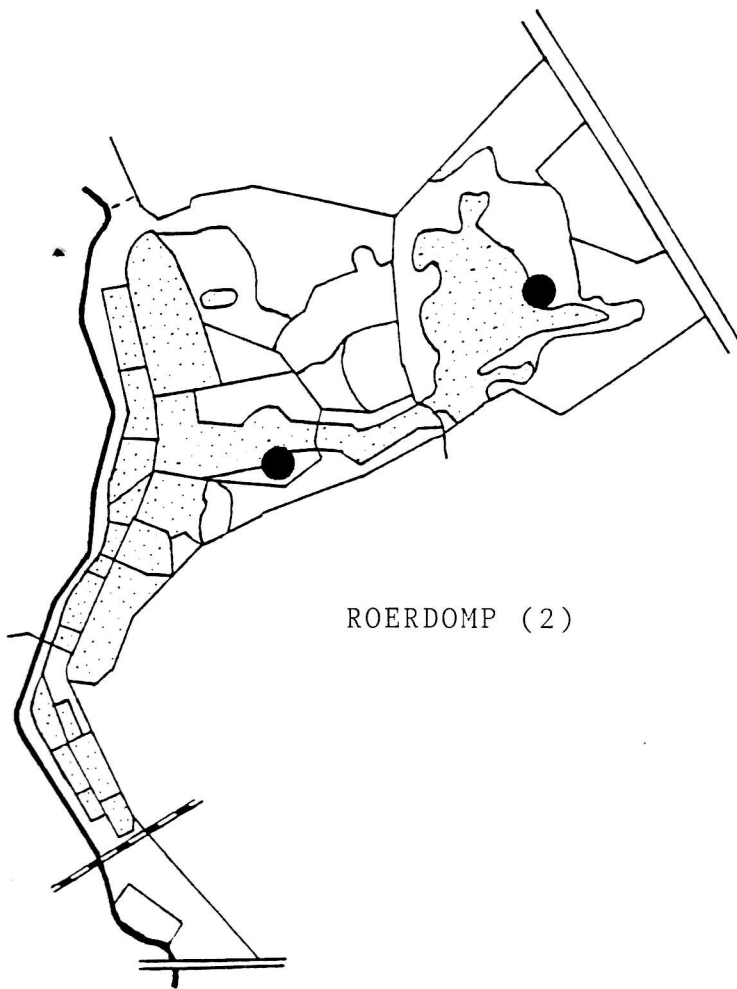
Tijdens de inventarisaties waren er geen aanwijzingen, dat er in het onderzochte gebied gejaagd of gestroopt werd of dat roofvogels werden verstoord of uitgehorsd.

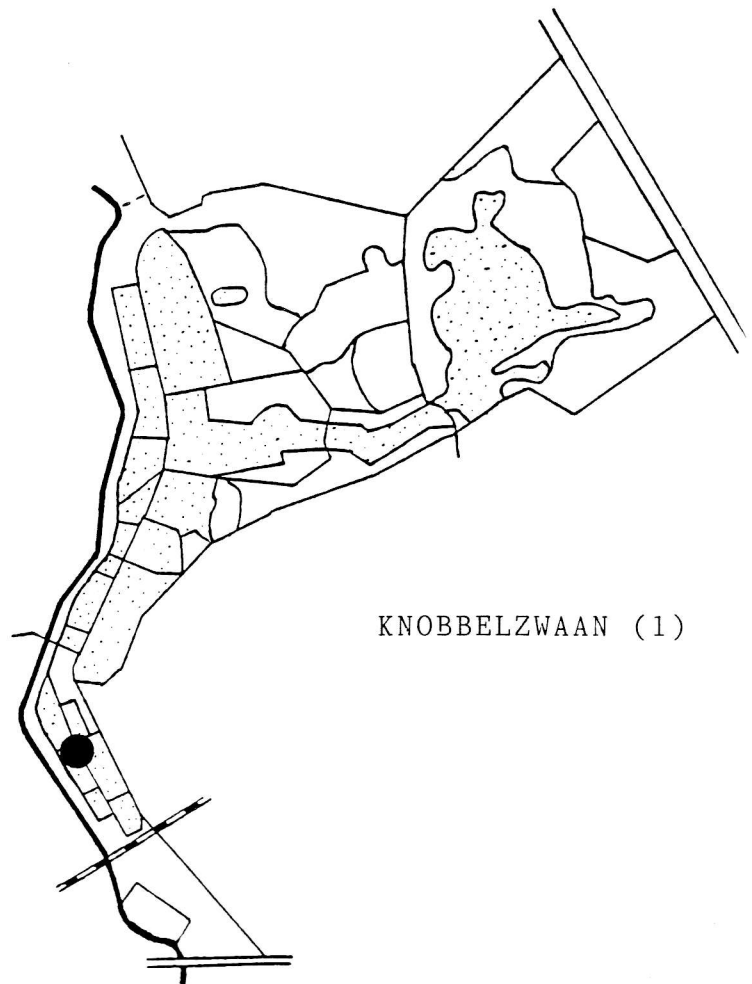
DODAARS (20-21)

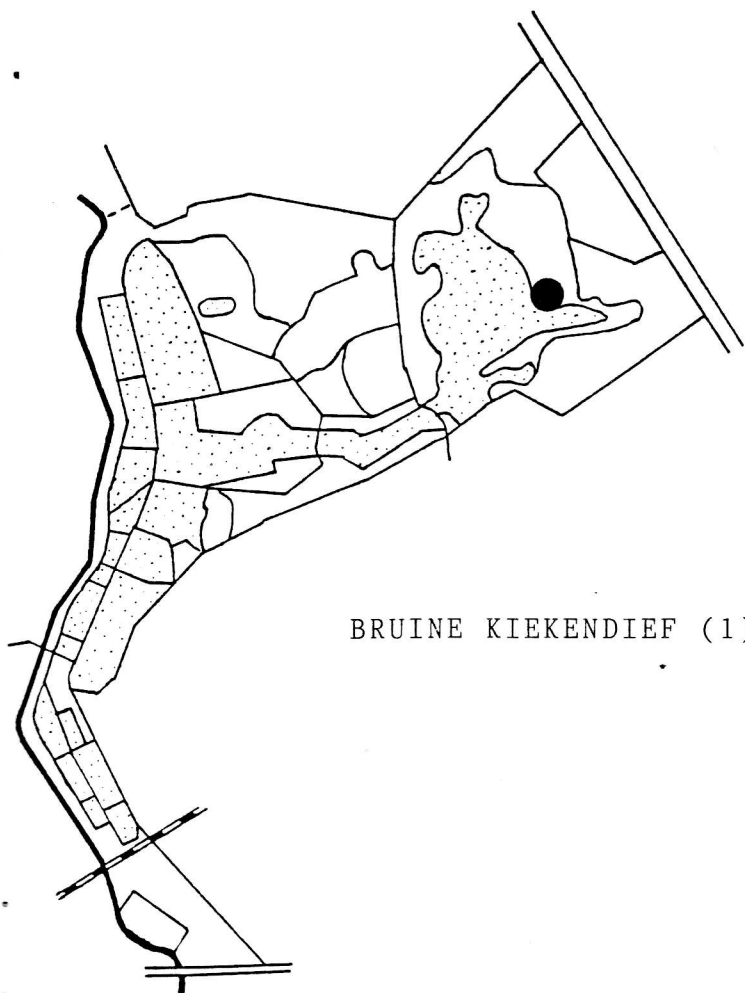
FUUT (13-15)

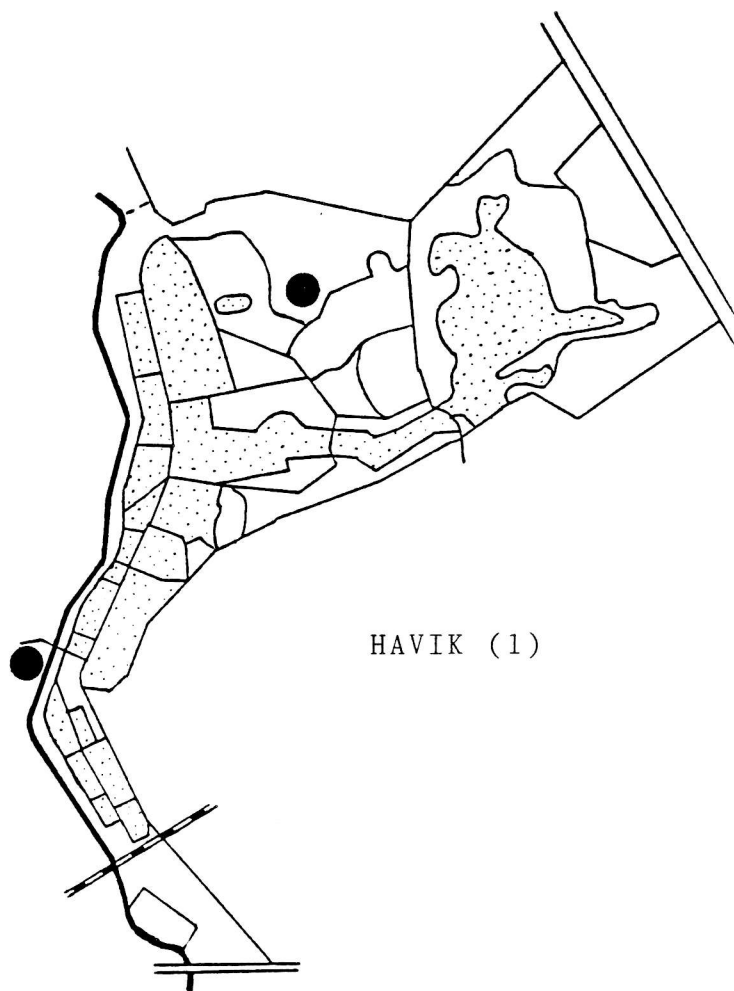
ROERDOMP (2)

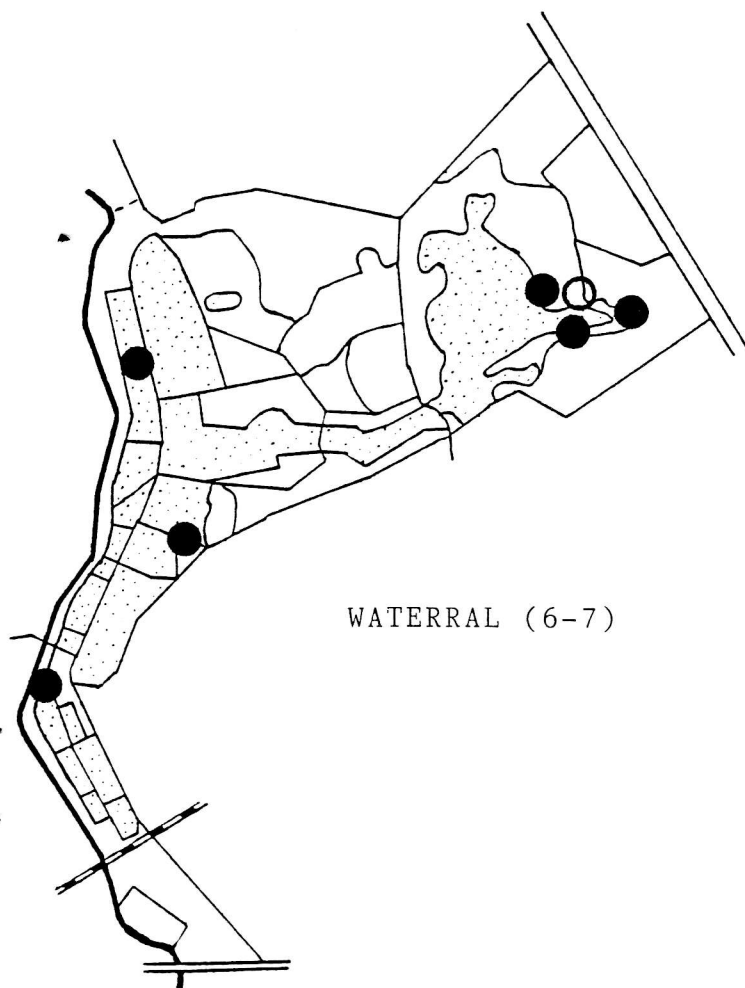
KNOBBELZWAAN (1)

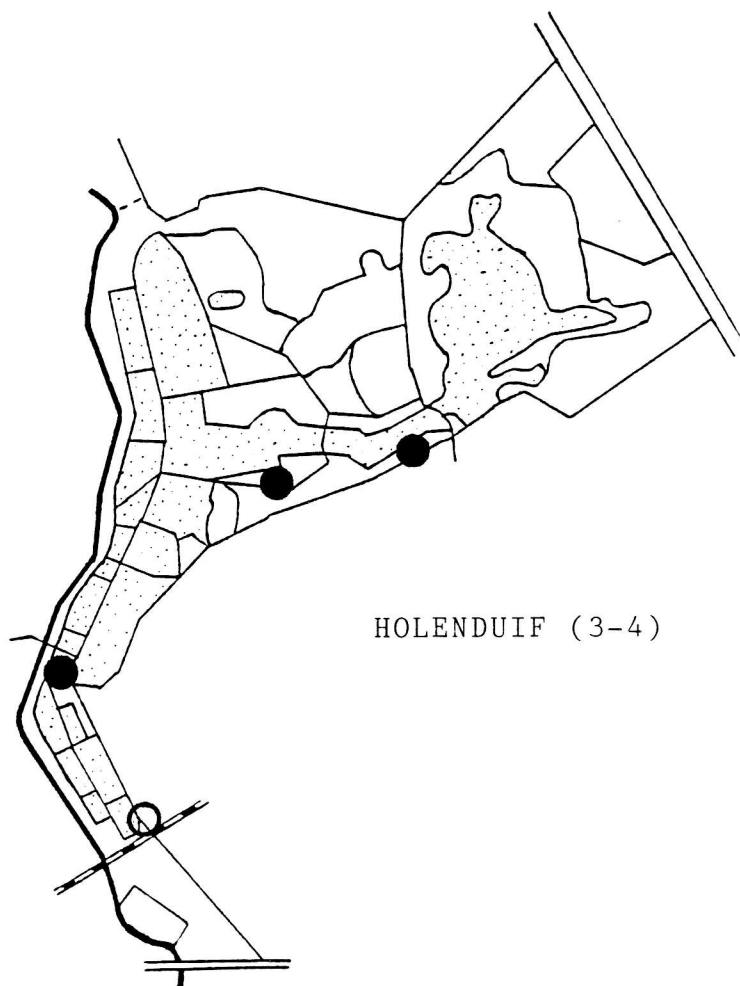
BRUINE KIEKENDIEF (1)

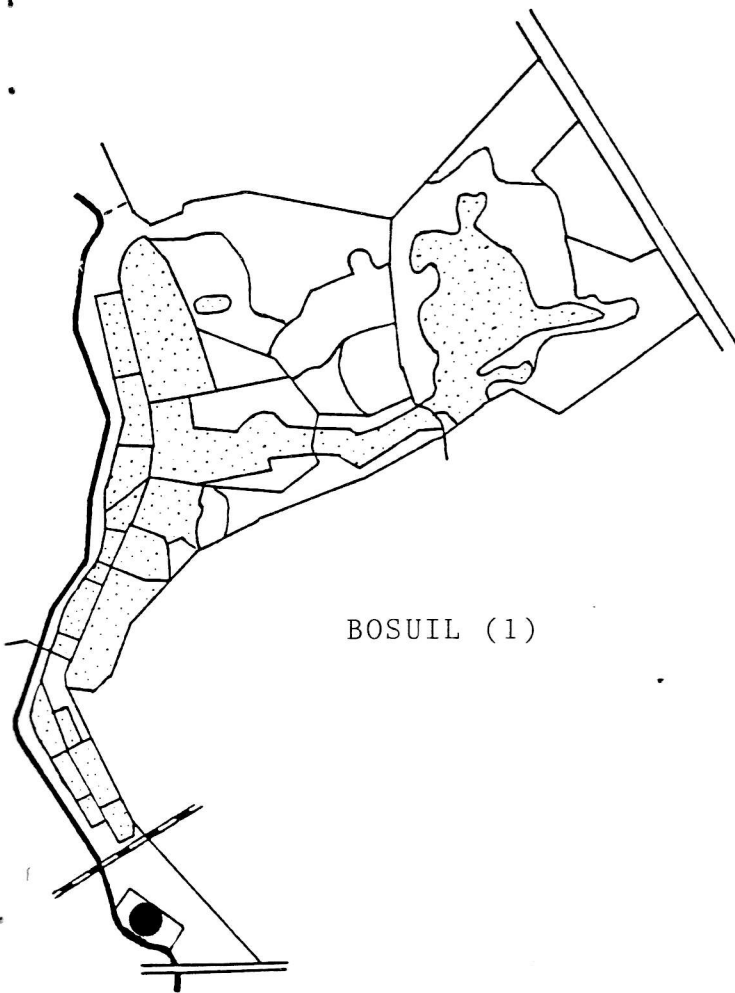
HAVIK (1)

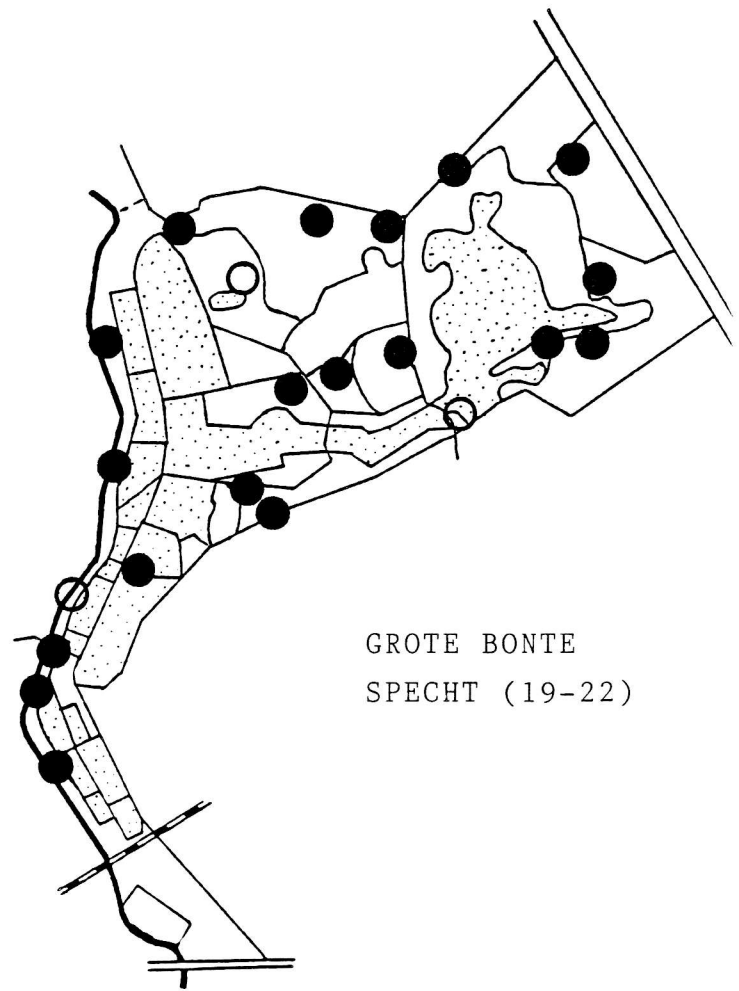
WATERRAL (6-7)

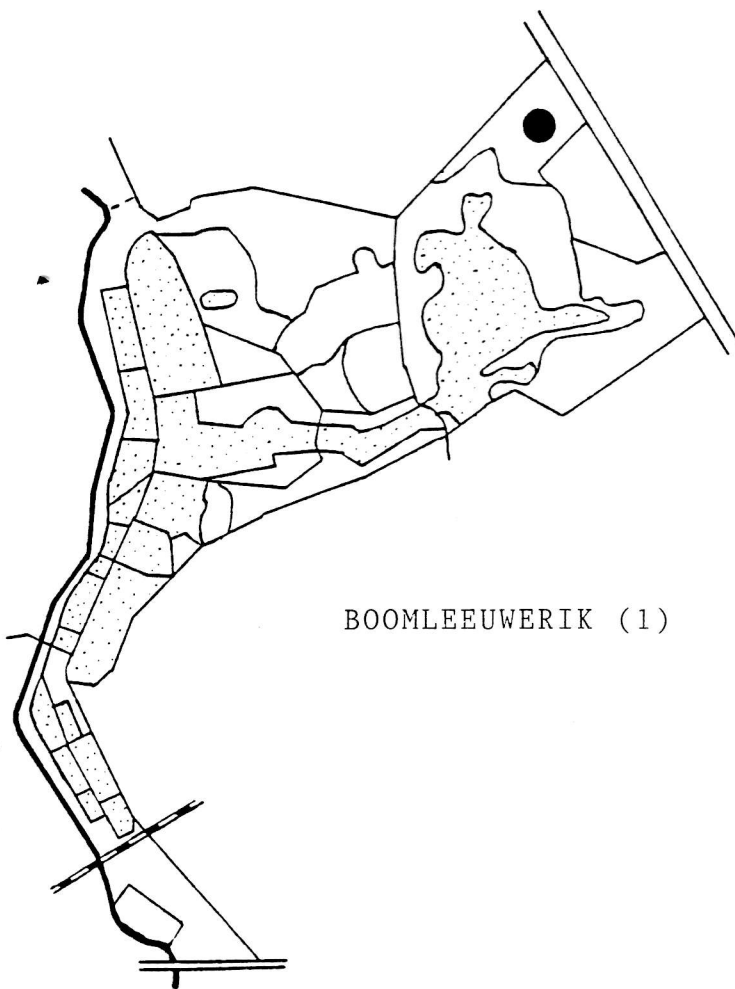
HOLENDUIF (3-4)

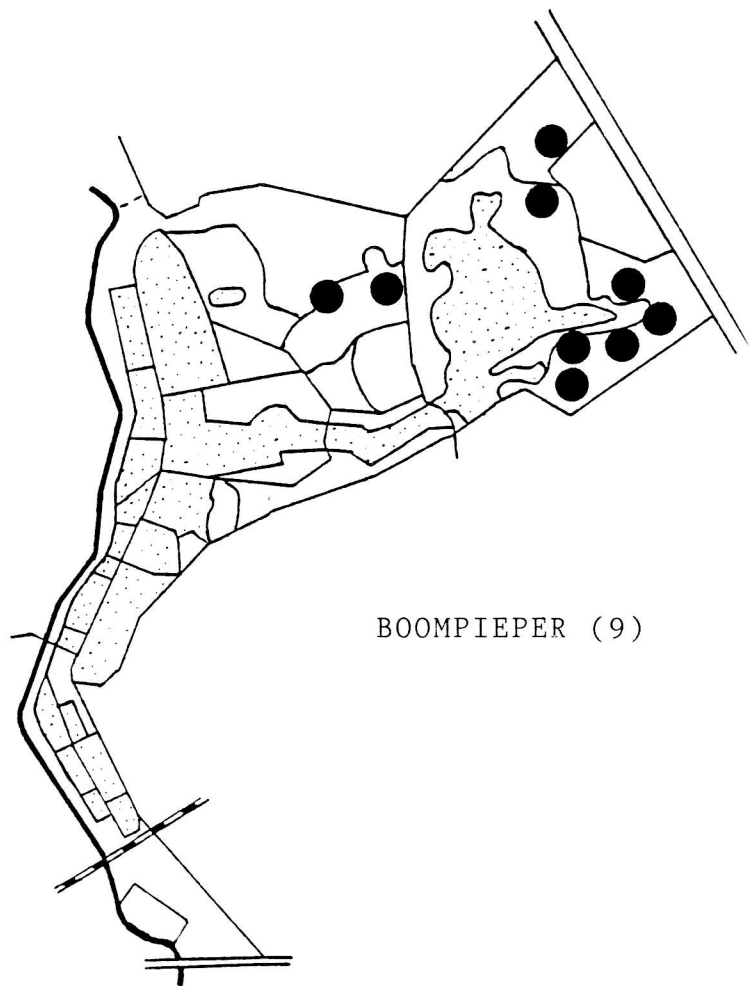
BOSUIL (1)

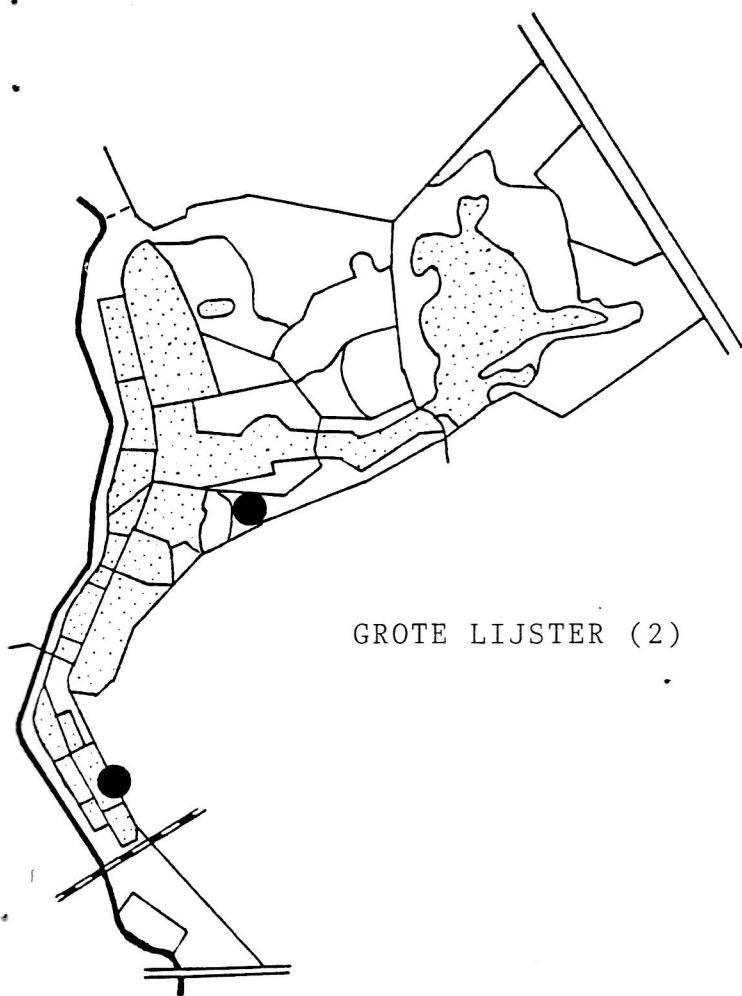
GROTE BONTE
SPECHT (19-22)

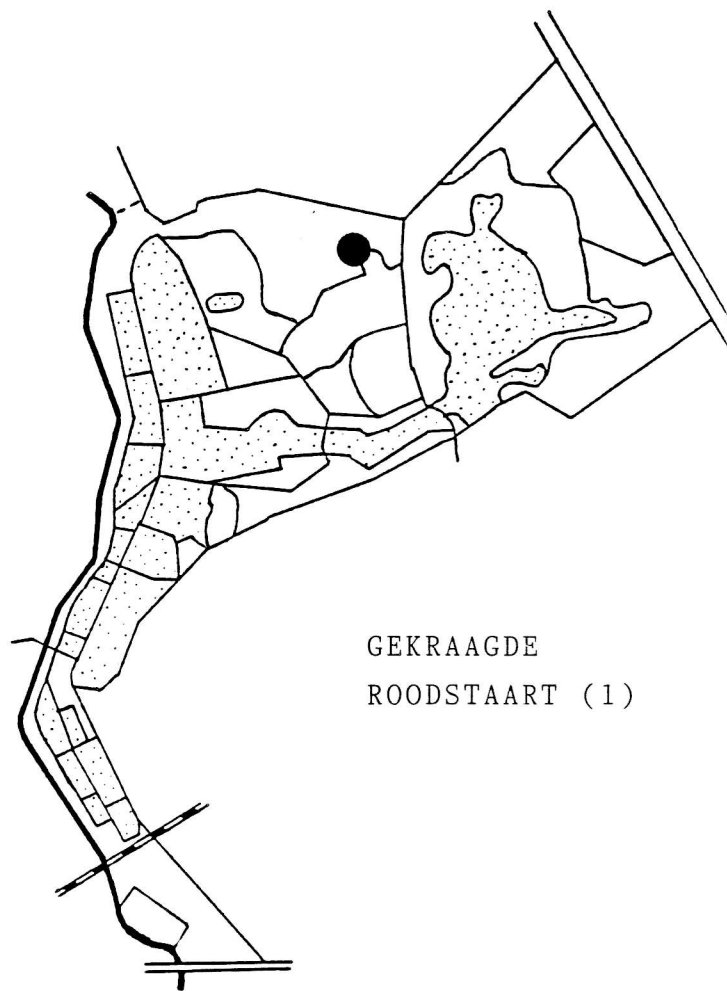
BOOMLEEUWERIK (1)

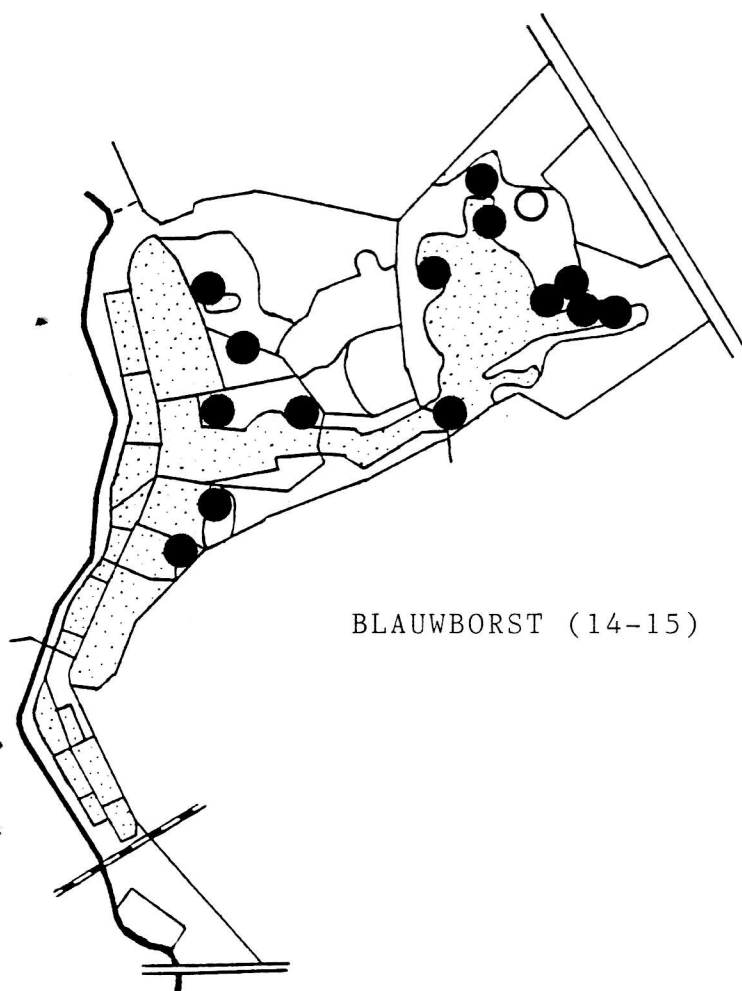
BOOMPIEPER (9)

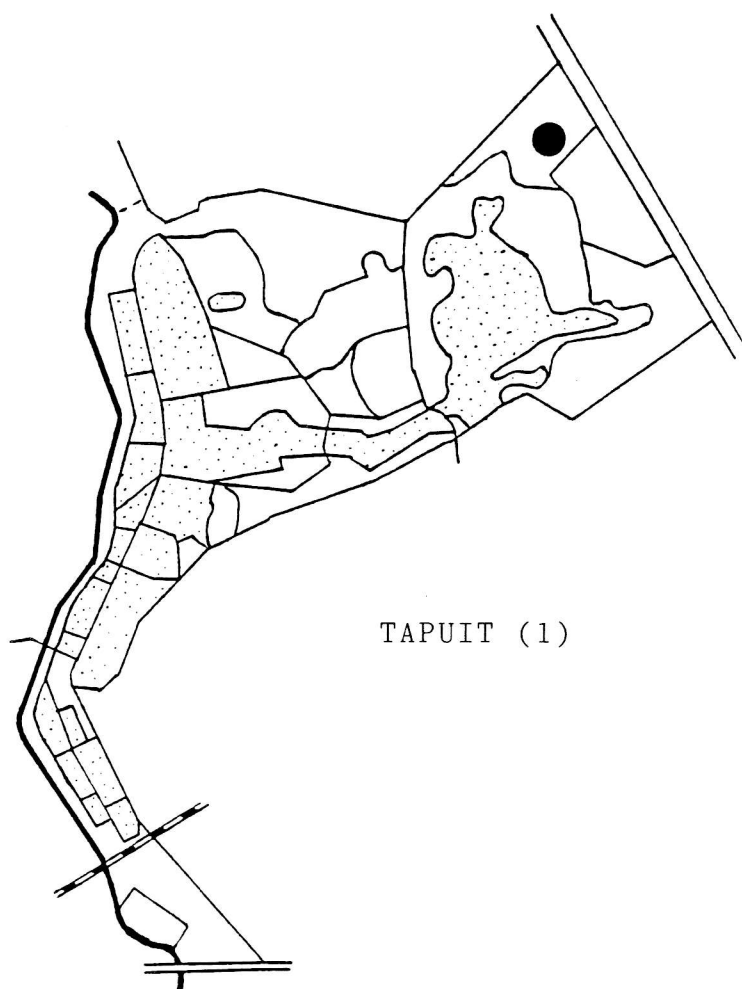
GROTE LIJSTER (2)

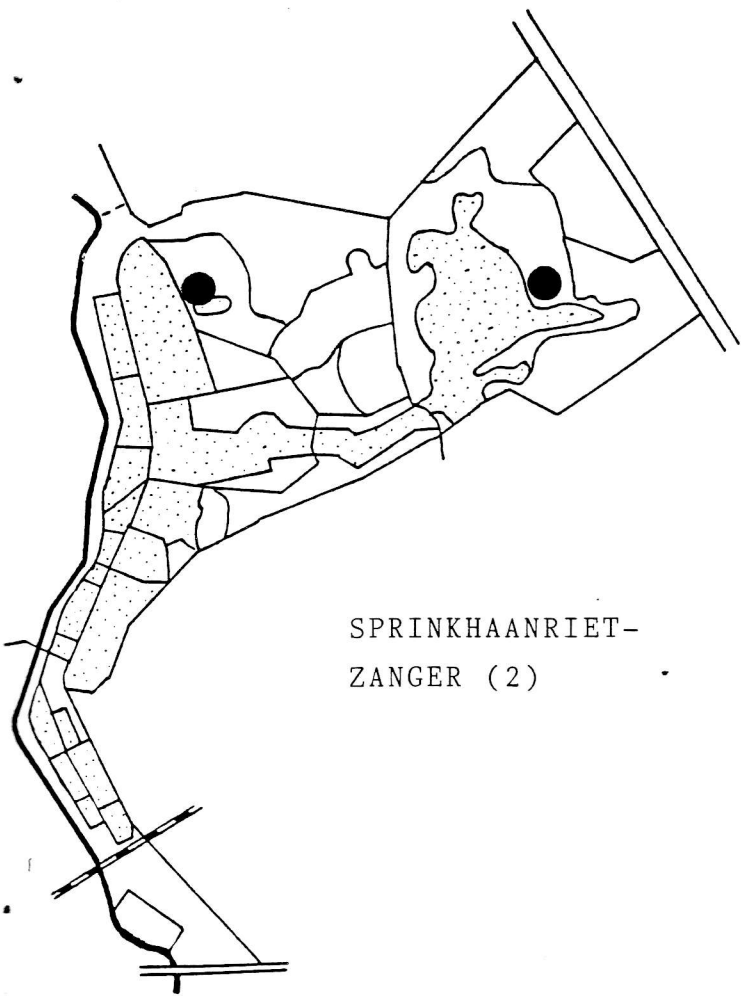
GEKRAAGDE
ROODSTAART (1)

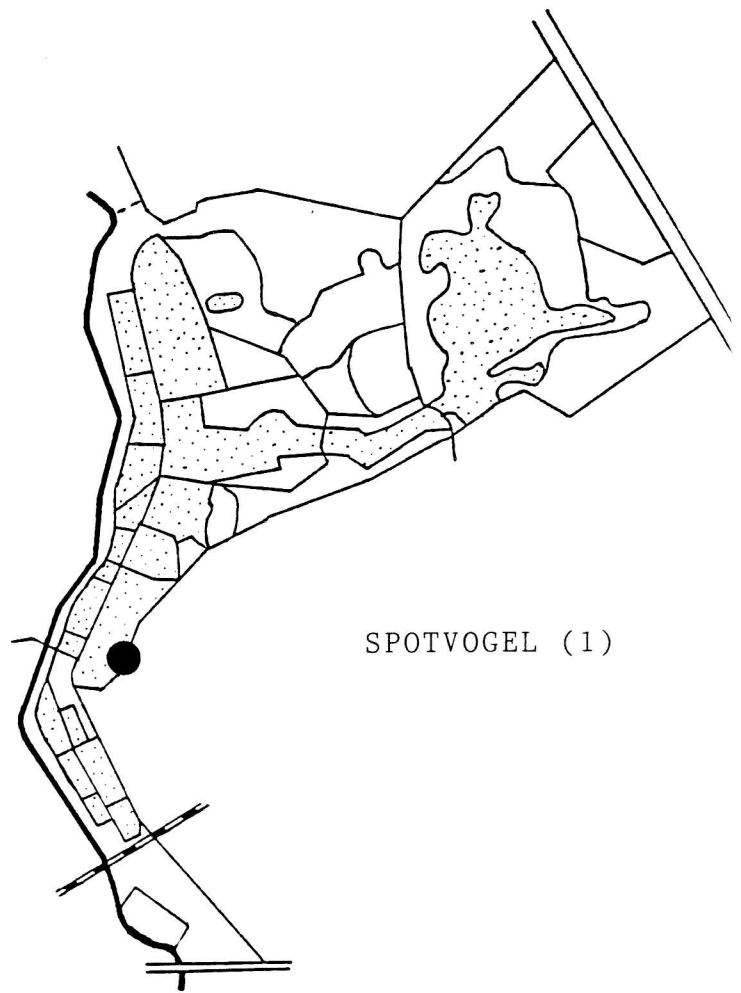
BLAUWBORST (14-15)

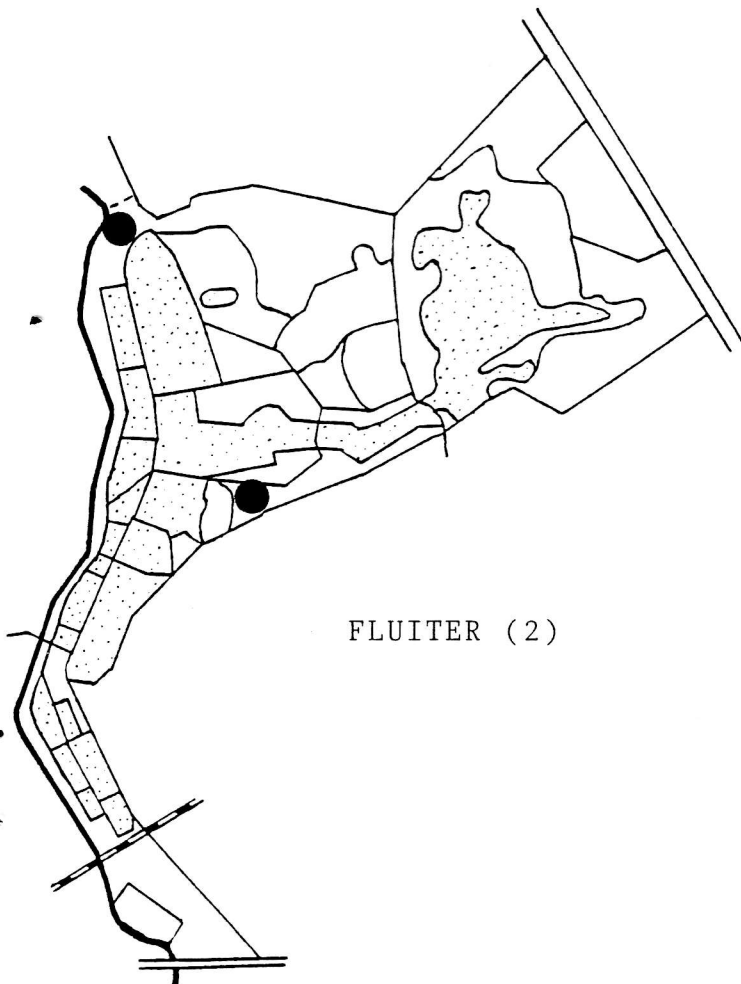
TAPUIT (1)

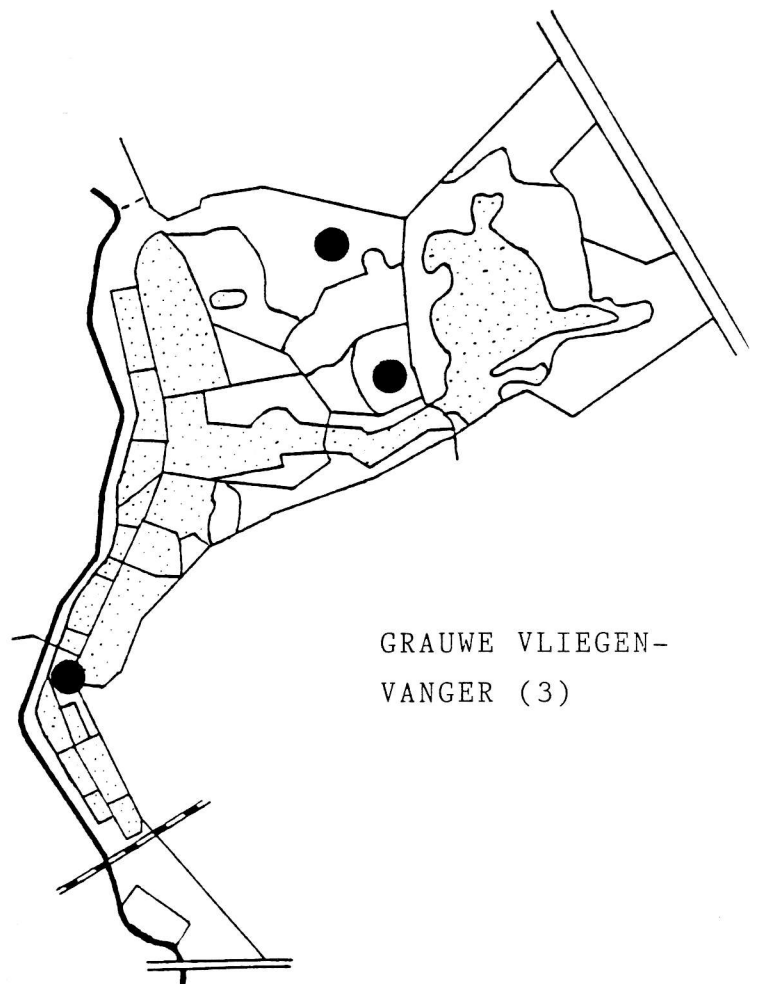
SPRINKHAANRIET-
ZANGER (2)

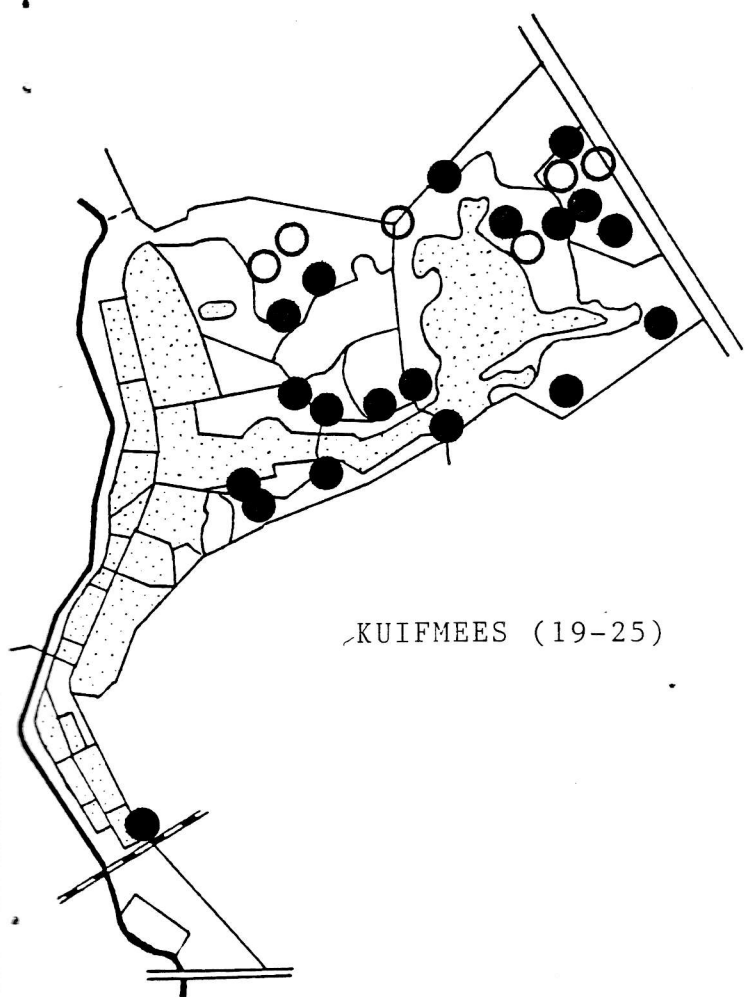
SPOTVOGEL (1)

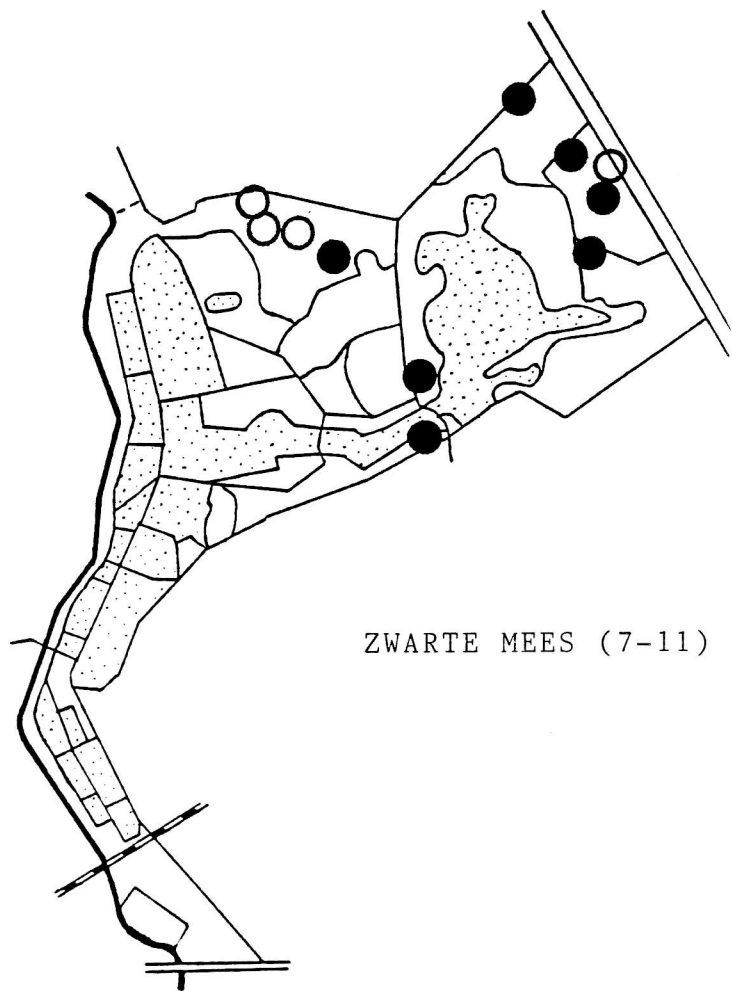
FLUITER (2)

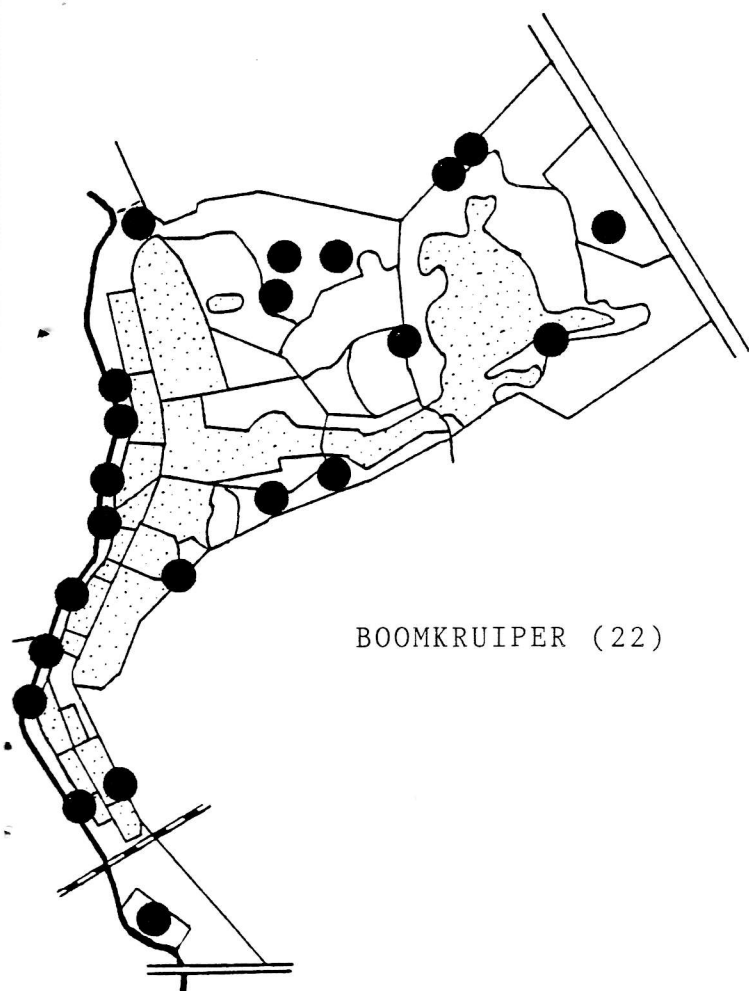
GRAUWE VLIEGEN-
VANGER (3)

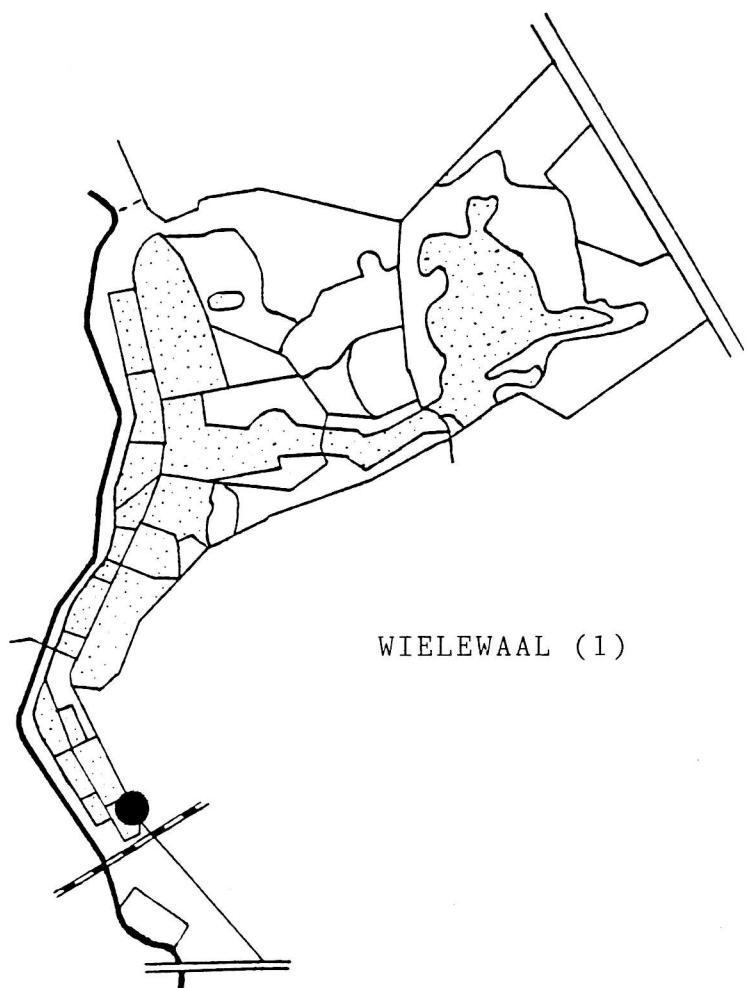
KUIFMEES (19-25)

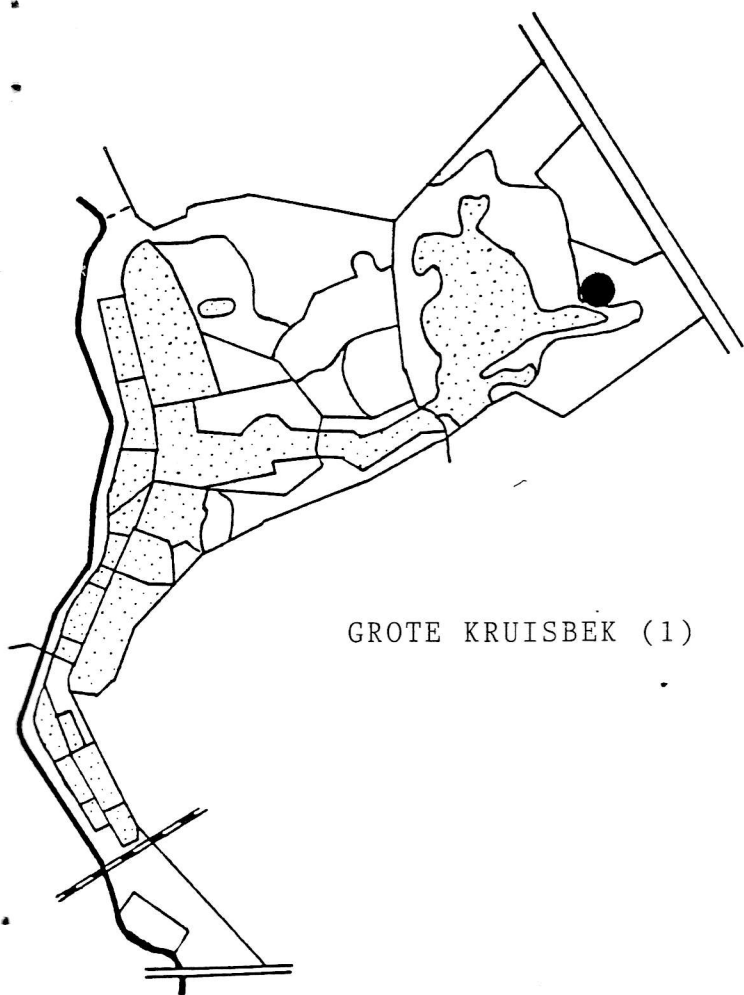
ZWARTE MEES (7-11)

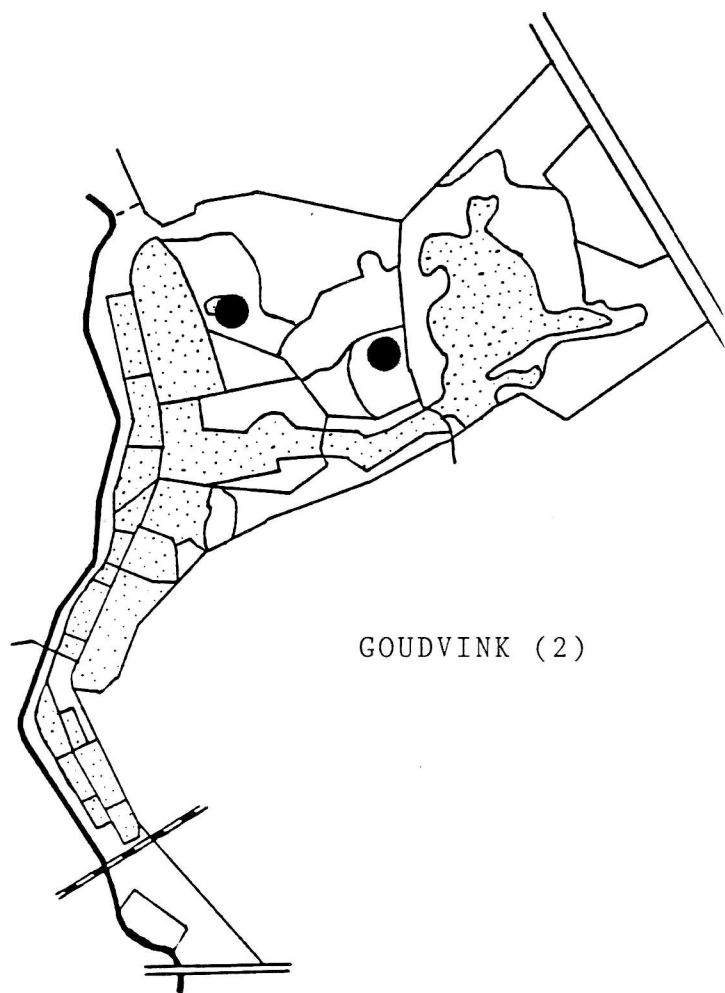
BOOMKRUIPER (22)

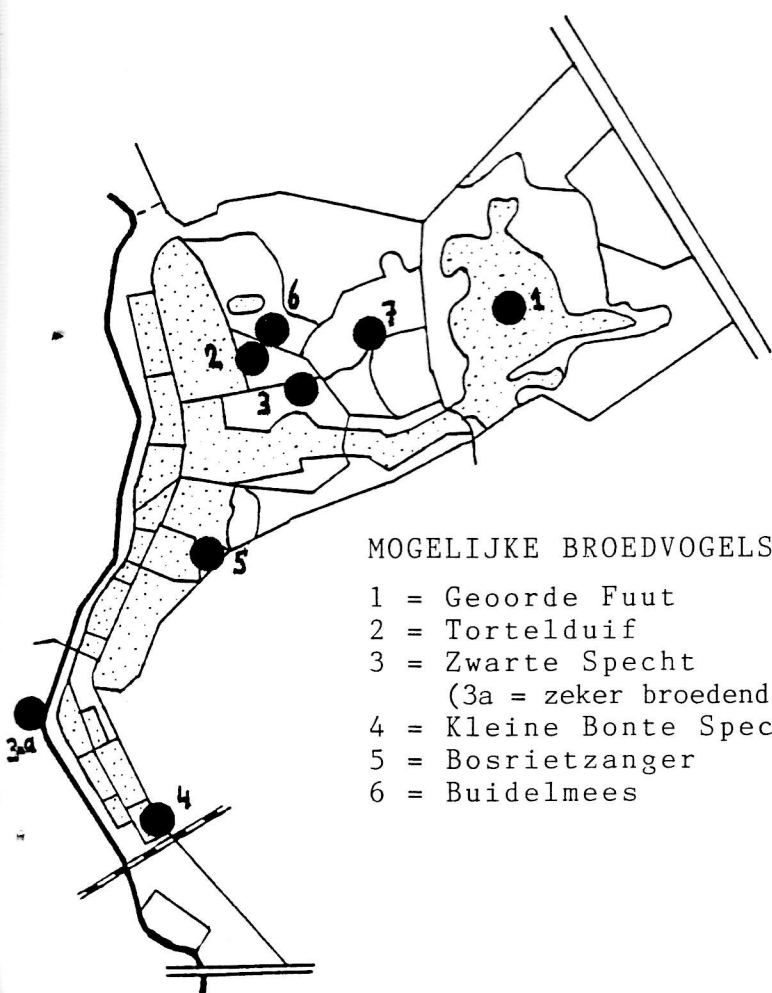
WIELEWAAL (1)

GROTE KRUISBEK (1)

GOUDVINK (2)

MOGELIJKE BROEDVOGELS

- 1 = Geoorde Fuut
- 2 = Tortelduif
- 3 = Zwarte Specht
- (3a = zeker broedend)
- 4 = Kleine Bonte Specht
- 5 = Bosrietzanger
- 6 = Buidelmees

